

BERISLAV MAJHUT
SANJA LOVRIĆ KRALJ
Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek u Petrinji
Trg Matice hrvatske 12, HR – 44250 Petrinja
berislav.majhut@ufzg.hr
sanja.lovric@ufzg.hr

HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST IZ VIZURE INOZEMNIH AUTORA*

Pogled na hrvatsku dječju književnost iz vizure inozemnih prikazivača može pružiti hrvatskim istraživačima mnoštvo zanimljivih uvida ne samo na razini neobičnih opažanja i odabira već i pri ukazivanju na nedovoljno osvijestene pojave ili probleme. Među analiziranim inozemnim tekstovima rjeđi su prikazi cjelokupne hrvatske dječje književnosti ili pojedine književne vrste, a češći prigodni tekstovi povodom objavljivanja prijevoda knjiga hrvatskih autora, pri čemu se samo usput spomene i književnopovijesni kontekst prikazanoga djela. U ovome članku razmatramo tekstove koje su napisali inozemni autori za inozemnu publiku. Kako su "inozemno" i "hrvatsko" povijesno promjenjive kategorije, u ovome su radu rabljeni u onome značenju kakvo imaju u danome povijesnom kontekstu. Svaki analizirani tekst, počevši od najranijega iz 1911. godine, prikazuje hrvatsku dječju književnost u jednome od pet državnih okvira, to jest različitih povijesno društvenih okolnosti. Pokazalo se da su inozemni prikazivači u svim promjenama, osim u slučaju posljednje, one iz 1991. godine, reagirali vrlo promptno, uvažavajući promijenjeni društveni i povijesni kontekst te sagledali hrvatsku dječju književnost u novim okolnostima. Mogući razlog izostanka istoga obrasca ponašanja inozemnih prikazivača hrvatske dječje književnosti nakon 1991. godine vidi se prije svega u izostanku snažnijega i artikuliranijega stava, prije svega, hrvatskih istraživača hrvatske dječje književnosti prema neposredno proteklomu razdoblju.

KLJUČNE RIJEČI: *hrvatska dječja književnost, inozemni prikazi hrvatske dječje književnosti, povijest hrvatske dječje književnosti, strani prikazi hrvatske dječje književnosti*

1. UVODNA RAZMATRANJA

U ovome radu bavimo se kritičkim i književnopovijesnim tekstovima s temom hrvatske dječje književnosti koje su napisali inozemni autori za inozemnu čitateljsku publiku¹.

* Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom BIBRICH (UIP-2014-09-9823)

¹ Dakle, nećemo se baviti radovima koje su inozemni autori pisali za hrvatsku publiku (na raznim skupovima i sl.) niti ćemo se baviti radovima koji su hrvatski autori pisali za inozemnu publiku (primjerice

Zašto ti tekstovi, prostorno udaljeni od književnosti na koju se odnose i često pisani na manje-više informativnoj razini, mogu i trebaju biti zanimljivi hrvatskim istraživačima dječje književnosti?

Pogled izvana na hrvatsku dječju književnost uvijek je zanimljiv. On nam govori ne samo da nas drugi gledaju već i kako nas vide. Upravo zato što smo blizu pojavi koju proučavamo (hrvatska dječja književnost), može nam se dogoditi da zbog stabla pred nosom izgubimo pogled na šumu, da sinegdohu proglasimo znanstvenim rezultatom. Također, dugo bavljenje nekim problemom, ili naprosto navika, mogu nam posve iskriviti stvarne mjere onoga čime se bavimo. Pogled izvana često donosi i mnoštvo zanimljivih uvida: ne samo na razini neočekivanih i začuđujućih opažanja već i pri ukazivanju na nedovoljno osviještene pojave ili na probleme vidljivosti pojedinih pojava čiji se doživljaj "iznutra" može značajno razlikovati od onoga "izvana". Dapače, i izostavljanje pojedinih književnih pojava, na mjestima gdje bismo ih inače svakako očekivali, može se pokazati znakovitim.

No, da bi nam ti vanjski prikazi hrvatske dječje književnosti bili uistinu korisni oni i sami moraju biti podvrgnuti našoj povratnoj kritičkoj prosudbi. Baviti ćemo se nacionalno i povijesno vrlo raznolikim tekstovima. Hrvatska je suvremena povijest 20. st. izuzetno burna jer se Hrvatska u tome stoljeću nalazila u pet različitih državnih okvira. Stoga se i hrvatska dječja književnost nalazila u pet različitih književnopovijesnih konteksta. Svaki sljedeći državni okvir bio je izuzetno antagonistički nastrojen prema prethodnomu. Promjenom državnoga okvira mijenjale su se i društvene vrijednosti, uspostavljeni su novi kanoni, drukčije se sagledavala prošlost. Naravno da se u tim općim promjenama pravca ni produkcija dječje književnosti ni njezino istraživanje, kao dijelovi društvene djelatnosti, nisu mogli zaobići². Stoga će biti potrebno istražiti kako su hrvatsku produkciju dječjih knjiga kao i hrvatski istraživački rad na dječjoj književnosti prikazali inozemni prikazivači koji su po naravi stvari ostali izvan pritiska društvenih silnica koje bi nastupile nakon svake društveno povijesne promjene, a kojima su bili izloženi hrvatski akteri. Hoće li inozemni istraživači zadržati stare (iz prethodnoga razdoblja, iz prethodnoga državnog okvira) iskušane pojmovne aparature i primijeniti ih na nove okolnosti? Neće li upravo inozemni prikazivači biti oni koji će najtvrdokornije braniti i čuvati već novim povijesnim okolnostima prebrisana znanja o hrvatskoj dječjoj književnosti?

2. INOZEMNI PRIKAZI NASTALI PRIJE PRVOGA SVJETSKOG RATA

2. 1. MILAN ŠEVIĆ

Vjerojatno je prvi inozemni prikaz hrvatske dječje književnosti onaj srpskoga pedagoga i teoretičara dječje književnosti Milana Ševića iz 1911. godine "Dečja književnost hrvatska". Članak je objavljen na ćirilici u časopisu *Brankovo kolo* koji

članak Duška Cackova, Milana Crnkovića i Martine Šircelj o jugoslavenskoj dječjoj književnosti objavljen u njemačkome *Leksikonu dječje i omladinske književnosti* (Car i dr. 1984)).

² Ipak taj odnos novoga društvenog okvira i promjene paradigme hrvatske dječje književnosti ni u jednome spomenutom slučaju nije temeljito i argumentirano istražen.

je izlazio u Srijemskim Karlovcima, tada u okviru Hrvatske unutar Austro-Ugarske Monarhije.

Iako Milan Šević smatra da su Hrvati i Srbi jedan narod tek geografski podijeljen na zapadni i istočni dio, on primjerice uočava njihov odvojen razvoj te ističe kako i Hrvati i Srbi tijekom 19. stoljeća prevode iste pisce gotovo istovremeno što pokazuje "da se ide većinom odvojenim putovima, i prevodi u jednom delu hrvatsko-srpskoga naroda ne nalaze prijema i u drugome. [...] što se produžava neprestano sve do naših dana" (Šević 1911: 439). Ta, kao i niz drugih različitosti, omogućit će onda Ševiću da u daljnjem tijeku rada komparativno promotri obje dječje književnosti što onda znači da im, nasuprot gore eksplicitno izrečenomu stavu, implicitno ipak priznaje samostalnost.

Šević je dobro upućen pa spominje Vranićev prijevod *Robinzona* iz 1796.

Šević smatra kako su se prvi "sistematski" bavili dječjom književnošću Ivan Filipović i Mijat Stojanović.

Prema Ševićevoj ocjeni Filipovićev *Bosiljak* je "literarniji" od Natoševićeva *Školskoga lista*, a i prilozi su mu djelomice tiskani na ćirilici.

Uspoređujući obje književnosti, Šević nalazi da u poeziji srpska dječja književnost nadilazi hrvatsku, dok je u prozi slučaj obrnut: "[...] ako hrvatska književnost dečja svom svojom poezijom ne može da pretegne rad čika-Jovin na tome polju, ona nam pokazuje mnogo razgranatiji i originalniji rad na polju dečje pripovetke" (Šević 1911: 473). Od pripovjedača Šević spominje Janka Jurkovića, Milku Pogačić, Jurja Turića, Jagodu Truhelku, Antoniju Kassowitz-Cvijić, Vjekoslava Košćevića, Ivanu Brlić-Mažuranić, Stjepana Mažuranića, Ivana Devčića, Jelicu Belović-Bernadzikowsku i Ivana Lepušića.

Šević ističe sljedeće specifičnosti hrvatske dječje književnosti:

a) **Problemi s jezikom.** Hrvatskim pjesnicima od kojih su mnogi učitelji "jezik je obično gori no što je u Srba. Ovo čak i u Hrvata štokavaca, jer su knjigom i udruženjem nesvesno primili od kajkavaca i od čakavaca mnoge reči i oblike, kojih u štokavštini nema" (Šević 1911: 440).

b) **Izrazita vjerska komponenta hrvatske dječje književnosti:**

Religijskih pak dela ima veoma mnogo, pored slavnoga dela Tome Kempisa još mnoga druga, što se javljaju od početka književnoga razvoja pa sve do danas, i većinom su odlučno konfesionalna, katolička. Toga nema u Srba, religijski se momenat ovde javlja većinom tako, da posluži nacionalnom vaspitanju (n. pr. u mnogim pesmama o svetom Savi). Konfesionalni, pa i sasvim klerikalni pravac dečje književnosti hrvatske oseća se i u listovima za decu. Spomenućemo list bosansko-hercegovačkih Franjevaca Serafinski perivoj (Sarajevo) i list oca Mladena Barbarića, Anđeo čuvar (u Iloku), kome je geslo: "odgojiti mladež hrvatski i katolički i tako postaviti siguran temelj boljoj budućnosti hrvatske otadžbine." Osim toga se taj pravac oseća i u mnogobrojnim listovima, što ga izdaju i uređuju učenici srednjoškolski (Šević 1911: 474).

Ovo Ševićovo svjedočenje o "konfesionalnom" pravcu hrvatske dječje književnosti dragocjeno je iz više razloga: 1) ono je svjedočenje osobe koja je živjela u tome vremenu o stanju u hrvatskoj dječjoj književnosti dobiveno neposrednim

uvidom (u posjetima knjižarama, bibliotekama, druženju s djecom, uvidom u tekući dječji tisak i sl., što će kasnijim prikazivačima toga razdoblja biti manje-više nedostupno); 2) u Ševiću prikazu srpske i hrvatske dječje književnosti iz 1925. godine objavljenome u Stanojevićevoj enciklopediji ta specifičnost hrvatske dječje književnosti više uopće neće biti spomenuta; 3) u slici hrvatske dječje književnosti koja se već i otprije Ševićeva članka uporno nameće javnosti, a prema kojoj su napredni učitelji oni od kojih započinje hrvatska dječja književnost, Ševićevo će razmatranje brzo biti gurnuto na stranu i zaboravljeno.³

c) **Dječji časopisi.** I u ovome pogledu Šević primjećuje jednu osobinu hrvatske dječje književnosti u komparativnome odmaku od srpske koju će kasniji prikazivači posve izgubiti iz vida: "U Hrvata pišu u novine i izdaju ih svi đaci bez razlike, i maloškolci (Đački napredak), i srednjoškolci i velikoškolci. Time je školsko i privatno vežbanje preneseno u književnost" (Šević 1911: 474).

Ševićeva upućenost u problematiku hrvatske dječje književnosti ogleda se i u poznavanju hrvatske kritike dječje književnosti. Šević tako poimence ističe Jelicu Belović-Bernadzikowsku, Vjekoslava Košćevića, Dragutina Prohasku i Ivana Krnica.

Na kraju članka Šević daje i smjernice za daljnja istraživanja: tako smatra da bi trebalo načiniti istraživanje o Robinsonu i robinsonadama (pa iz toga razabiremo da mu nije poznata Dukatova rasprava⁴ iz 1903. godine) te istraživanje o Petrici Kerempuhu⁵.

2. 2. N. BAHTIN

U jesen 1914. godine Ljudevit Krajačić je preveo članak "Što čitaju djeca slavenskih naroda" ruskoga pedagoga N. Bahtina objavljenoga u 52. broju ruskoga pedagoškog časopisa *Škola i žiznj* iz 1912. godine. Sedmo poglavlje Bahtinova članka naslovljeno je "Dječja literatura u Hrvata". Bahtin sam kaže da je podatke o slavenskim dječjim književnostima preuzeo iz 353. broja čeških novina *Zldavé Noviny*. Međutim, ne može se ne primijetiti bliskost Bahtinova prikaza i Ševićeva teksta:

Hrvatski literarni jezik gotovo se i ne razlikuje od srpskog. Glavna razlika između oba jezika jest u pismu. Hrvati pišu latinicom, a Srbi ćirilovicom. Ta razlika u porabi slova sprečava u velike čvršću i topliju vezu između obje literature. Hrvatima je Zmaj-Jovan jednako drag kao i Srbima, no čitaju ih u izdanjima štampanim latinicom i od česti u jezičnom pogledu za Hrvate priređenim, ili s tumačenjem nekih posve srpskih riječi. Srbi čitaju malo hrvatske pisce s više razloga, a između ostalih i s razloga, što im hrvatski jezik ne zvoni lijepo, i što im se čini umjetnim, dok je srpski sav prožet narodnim duhom (Bahtin 1914: 409–410).

³ O utjecaju i značenju hrvatskih svećenika na početak hrvatske pisane dječje književnosti od 16. stoljeća pa nadalje jedva će se, u idućim desetljećima, čuti poneka riječ (Nikola Žic 1937., Juraj Bukša 1952. te nešto glasnije prikazivači u Republici Hrvatskoj).

⁴ Vladoje Dukat: "Robinson Crusoe u hrvatskijem prijevodima" (*Nastavni vjesnik* 11(1903)11: 133–145 ; 11(1903)12: 269–276).

⁵ Opsežnu književnopovijesnu raspravu o Petrici Kerempuhu napisao je Vladoje Dukat tek nekoliko godina kasnije, točnije 1919. u *Radu JAZU* knj. 220 pod naslovom *Lovrenčićev "Petrica Kerempuh"*.

Nadalje, Bahtin kompozicijski, istim nizom argumenata, ali u skraćenom obliku slijedi Ševićev članak: osnivač je hrvatske dječje književnosti Ivan Filipović; *Bosiljak* je literarniji časopis od Natoševićeva *Školskoga lista*. Hrvati nemaju pjesnika poput Jove Jovanovića. Najbolji su hrvatski pjesnici za djecu Mijat Crnko i Josip Milaković. Od pjesnika za odrasle pjevali su za djecu Ivan Trnski, August Harambašić i drugi. No, u Hrvata je bolja dječja beletristika a stvaraju je gotovo samo učitelji: Davorin Trstenjak, Vjekoslav Košćević, Rikard Katalinić-Jeretov, Ernest Kramberger, Jelica Belović-Bernadzikowska, Milka Pogačić i drugi. Antologije dječje književnosti sastavili su Josip Milaković i, drugu, Rudolfo Franjin Magjer.

Na ovome mjestu Bahtin dodaje jedan pasus koji ne nalazimo kod Ševića, a posvećen je ilustriranim dječjim knjigama o kojima navodi niz posve netočnih podataka: "Lijepo ilustrovanih knjiga Hrvati gotovo nemaju" (Bahtin 1914: 410), prva je hrvatska ilustrirana dječja knjiga, ilustratora Ljube Babića, zbirka hrvatskih narodnih bajki izdana 1912.; prije toga dječje knjige izdavao je samo HPKZ; "Isti zbor izdaje od 1871. [sic!] također dječji časopis *Smilje*" (Bahtin 1914: 410).⁶

Potom se Bahtin, ne imenujući izvor, opet vraća na Ševićev prikaz pa kao osobitost hrvatske literature navodi "veliku količinu časopisa, što ih izdaju sami učenici" (Bahtin 1914: 410).

Kao najbolji časopis za odrasliju školsku mladež Bahtin izdvaja *Pobratima* iz kojega su prevedene pripovijetke hrvatskih autora i objavljene u ruskim časopisima u nekoliko prošlih godina: Ivo Rudin, Ferdo Živko Miler i Ernest Kramberger⁷.

Nepoznati češki prikaz očito se u velikoj mjeri oslanjao na Ševićev tekst. Vidimo to iz nekih ocjena koje su posve izostale iz kasnijih prikaza hrvatske dječje književnosti: stava o hrvatskome jeziku, ocjeni o nadmoćnosti srpske dječje poezije i hrvatskoga pripovjednog stvaralaštva te isticanja važnosti đlačkih listova. Negdje se u tome prenošenju (sa srpskoga na češki pa na ruski) kod Bahtina izgubilo Ševićovo naglašavanje vjerske komponente u hrvatskoj dječjoj književnosti zajedno s navođenjem Ivane Brlić-Mažuranić (u to vrijeme ona još nije izdala *Priče iz davnine* pa ni *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*). No, zato se pojavio odlomak o ilustracijama u hrvatskim dječjim knjigama prepun posve pogrešnih navoda s očitim ciljem da naglasi važnost uloge učiteljske organizacije HPKZ-a u razvoju hrvatske dječje knjige.

Dakle, Bahtinov prikaz nastao je na predlošku nepoznatoga češkog prikaza. Svakako treba zamijetiti ulogu češkoga transfera interesa za hrvatsku dječju književnost. U Češkoj postoji tradicionalno jako zanimanje za hrvatsku kulturu pa se to reflektira i na hrvatsku dječju književnost.

⁶ Točno je, međutim, a redom kao što je navedeno gore, sljedeće: od 1854. objavljuju se slikovnice na hrvatskome jeziku pa teza da lijepo ilustriranih knjiga Hrvati 1914. godine nemaju jednostavno nije točna: do 1914. objavljeno je više od šezdeset slikovnica; prva hrvatska knjiga s ilustracijama hrvatskog autora su *Basne* iz 1844. godine ilustratora Adalberta Nikole Lauperta; ilustrirane se knjige namijenjene djeci u Hrvatskoj objavljuju od 1527. godine kada je objavljena glagoljska početnica; *Smilje* počinje izlaziti 1873. godine.

⁷ Pripovijetke su preuzete iz 18. godišta *Pobratima*, stječe se utisak, prilično površno bez udublivanja, jer hrvatsku dječju književnost pred ruskom čitateljskom publikom predstavljaju autori bez književne reputacije.

Koliko je u Češkoj živo zanimanje za kulturna događanja u Hrvatskoj, vrlo očito svjedoči pismo od 16. lipnja 1914. Branka Drechslera (Branka Vodnika), tajnika Matice Hrvatske, upućeno Ivani Brlić-Mažuranić:

Milostiva gospodjo!

Moj znanac iz Praga, gosp. Jan Hudec (Hradovska ul. 6) javlja mi da je zet njegov, prof. Jozef Filouš lijepo preveo Vašu knjigu "Čudnovate zgrade šegrta Hlapića". Kako im je Vaša adresa nepoznata obratio se gosp. Hudec na me, da Vas u njegovo ime zamolim za autorizaciju, da knjiga uzmgone odmah ući u štampu. Ja odlazim prekosjutra iz Zagreba pa bi najbolje bilo, da saopćite izravno g. H. da dopuštate štampanje prijevoda.

Dakle, niti godinu dana nakon što je objavljen roman *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića*, već je dovršen češki prijevod romana. Živo zanimanje koje je pobudio dječji roman Ivane Brlić-Mažuranić u Hrvatskoj odmah je odjeknulo i u Češkoj. Šteta što su se ratna zbivanja uplela u književne tokove pa je Filoušev prijevod odležao u ladici idućih 16 godina tako da će i *Priče iz davnina* biti objavljene u češkome prijevodu (1928.) prije *Čudnovatih zgrada šegrta Hlapića* (1930.).

Možemo reći da je prije kraja Prvoga svjetskog rata hrvatska dječja književnost tek započela sa samorefleksijom, to jest, jedva da je započela s teorijskim i povijesnim istraživanjem svojega književnog polja. Sam Milan Šević vjerovao je kako se on sam prvi⁸, upravo gore navedenim radom objavljenim 1911., prihvatio prikazivanja povijesti hrvatske dječje književnosti. U takvim okolnostima značajno je da su se uopće pojavili prikazi o hrvatskoj dječjoj književnosti srpskih, čeških i ruskih filologa. Upravo je Bahtinov članak izazvao snažnu reakciju u Hrvatskoj. Naime, podatci izneseni u Bahtinovu članku na više su mjesta grubo odudarali od istine⁹ pa je Ljudevit Krajačić, prevoditelj Bahtinova članka, već iduće godine objavio, također u *Napretku*, opsežan prikaz hrvatske dječje književnosti u kojemu je postulirao neke teze¹⁰ koje će, ma koliko pogrešne bile, s vremenom postati nositelji povijesti hrvatske dječje književnosti.

Ipak, nedvojbeno je da su i Šević i nepoznati češki prikazivač i Bahtin napravili prikaze hrvatske dječje književnosti i da su je u komparativnim studijama usporedili sa srpskom dječjom književnošću te da su ustanovivši niz razlikovnih obilježja utvrdili samostalnost i različit povijesni put obiju dječjih književnosti.

3. INOZEMNI PRIKAZI ZA PRVE JUGOSLAVIJE

3. 1. RECEPCIJA PRIJEVODA PRIČA IZ DAVNINE NA ENGLESKOM JEZIKU

Vrlo brzo nakon Prvoga svjetskog rata hrvatska dječja književnost je zahvaljujući objavljivanju *Priča iz davnine* u Velikoj Britaniji 1924.¹¹, a nekoliko godina kasnije

⁸ No, tomu nije tako jer su prije Ševića prikaze hrvatske dječje književnosti načinili Josip Kirin u članku: "Razvitak pučkoga školstva, naročito u preporodu našega naroda" 1886. te Stjepan Širola u radu "Naša omladinska književnost" 1896. godine.

⁹ Tako Bahtin tvrdi da: "[...] prije Matice hrvatske dječje knjige izdavao je samo Hrvatski pedagoško književni zbor".

¹⁰ Primjerice, tezu koja se održala kao postulat do dana današnjega kako je Ivan Filipović osnivač hrvatske dječje književnosti.

¹¹ *Croatian Tales of Long Ago*. London – New York: George Allen & Unwin LTD., prev. Fanny S. Copeland.

i u Švedskoj (1928.)¹², Češkoj (1928.)¹³, Danskoj (1930.)¹⁴, te Rusiji (1930.)¹⁵ zabilježila do danas nenadmašeno zanimanje za hrvatsku dječju književnost.

Svakako je najzanimljivija pojava dvadesetih godina, vezana za temu hrvatske književnosti iz inozemne vizure, objavljivanje *Priča iz davnine* u engleskome prijevodu. Valja odmah istaknuti kako je do toga objavljivanja došlo ne nastojanjem iznutra, dakle, inicijativom hrvatskih ili jugoslavenskih institucija (nakladničkih kuća ili državnih tijela), niti poticajem izvana, dakle, pozivom inozemnih nakladnika ili državnih tijela, već isključivo naporom pojedinaca, članova obitelji Mažuranić i Brlić.¹⁶

Objavljivanje *Priča iz davnine* 1924. u nakladi engleskoga nakladnika Allen & Unwin donijelo je četrdesetak prikaza djela u tisku širom engleskoga govornog područja od Engleske do Novoga Zelanda i Kanade. U tim prikazima književno se djelo pak moralo, barem donekle, kontekstualizirati.

b) Možda je uistinu tako, kako piše Ivana Brlić-Mažuranić u pismu svomemu sinu Ivi Brliću, da su *Priče iz davnine* nastale iz pera slavenskih predaja, ali sasvim sigurno, one su dobrim dijelom nastale i kao rezultat povijesnih, društvenih i umjetničkih silnica u vremenu na samome kraju Austro-Ugarske Monarhije. Čak je i inspiraciju, koju je Ivana Brlić-Mažuranić našla u slavenskoj mitologiji, moguće shvatiti kao otpor duhovnoj klimi u Austro-Ugarskoj. No, ta se činjenica o ukotvljenosti *Priča* u povijesnim okolnostima njihova nastanka u Austro-Ugarskoj u prikazima objavljenim povodom izlaska engleskoga izdanja pokušava temeljito retuširati. U velikoj većini prikaza ističe se kako je narod kojemu te priče pripadaju "hrvatska grana jugoslavenske nacije"¹⁷ (*Daily Dispatch*, 2. prosinca 1924.) ili se pak naglašava kako su *Priče* "uvod u folklor, karakter te način mišljenja u Jugoslaviji" (*Westminster Gazette*, 4. prosinca 1924.) i "zbirka Jugo-Slav priča"¹⁸ (*Yorkshire Observer*, 5. prosinca. 1924.).

Ne samo da se činjenica nastanka *Priča* u Austro-Ugarskoj ne spominje ni u jednom prikazu već se posve pogrešno insinuirala kako su *Priče* nastale kao rezultat oslobođenja porobljenih naroda nakon Velikoga rata. "Veliki rat ostavio je mnogu djecu bez očeva, ali istovremeno oslobodio je duh mnogih oslobođenih naroda."¹⁹

Naša se početna pretpostavka o konzervativnosti inozemnih prikazivača pokazala u slučaju engleskih recenzija *Priča iz davnine* iz 1924. godine pogrešnom: svi recenzenti redom smještaju *Priče iz davnine* u društveni kontekst nakon Prvoga

¹² *Lavendel och Rosmarin : sagor för stora och smaa*. Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur, prev. Margit Wohlfart-Mikolic.

¹³ *Pohádky z dávných dob*. Prag: Vydavatelstvo Družstevní práce, prev. Jan Hudec.

¹⁴ *Gyldenlok og Kaempen*. Kopenhagen: Henrik Koppels Forlag, prev. Gudrun Lohse.

¹⁵ *Skazki davnjago vremeni*. Zagreb: Vlastita naklada, prev. Nikolaj I. Fedorov.

¹⁶ Za razliku od engleskoga izdanja, švedsko i dansko izdanje inicirali su nakladnici iz tih zemalja.

¹⁷ "Croat branch of Yugoslav nation".

¹⁸ "collection of Yugo-Slav stories".

¹⁹ "The great war left many children fatherless, but it has also had the effect of setting free the genius in some of the liberated peoples. A case in point is "Croatian Tales of Long Ago" by Iv. Berlic-Mazuranic[...]" *Daily Dispatch*, 27. 11.1924. (Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, *Ostavština Ivane Brlić-Mažuranić*, kutija 12.)

svjetskog rata i potom taj kontekst, paradoksalno, koriste za objašnjavanje književne pojave koja je očigledno nastala prije toga konteksta.

Engleska je kritička javnost nakon Prvoga svjetskog rata smatrala, dakle, kako se radi o zanimljivome pa i vrlo vrijednome književnom djelu, ali ipak prihvatljivome samo na način i u svjetlu kako to odgovara britanskim pogledima na tadašnju suvremenu povijest u kontekstu trenutnoga geopolitičkog stanja u Europi. Gotovo identične stavove nalazimo u članku²⁰ objavljenome u pariškom *Figaru* 26. ožujka 1929.

Slikovite narodne legende, sad više sad manje osnovane sa historijskim činjenicama, sačinjavaju već od davnine repertoar narodnih jugoslavenskih pjevača guslara. Mnoge od ovih skromnih legenda izlaze malo po malo iz sjene u kojoj bi možda vegetirale za vječna vremena, kad ne bi bilo delikatnih ljubitelja i književnika koji ih iznose na javu (str. 209).

Pa tu onda nalazimo i "bogatu raskoš jugoslavenskog genija" te "Ivanu Brlić-Mažuranić koja pripada ovoj rasi". Pišući o *Smrti Smail-age Čengića* Mme Charles Loiseau primjećuje kako se Ivan Mažuranić, makar bio visoki državni činovnik Austrijskoga Carstva okreće od Austrijskoga Carstva te heroje svoje poeme nalazi "među Srbima Crne Gore, među Crnogorcima iako su ih u ono vrijeme u Beču smatrali poludivljim plemenom". Na kraju se Mme Charles Loiseau pita:

Doista, nisu li baš ove pjesme, pjesni i priče, a pogotovo vjernost naroda svom jeziku i zajedničkim narodnim tradicijama učinili, da se konačno jugoslavenska rasa uzdignula i otkrila – kao narodnost – i sebi i cijelome svijetu? (str. 212)

I ušima francuske čitateljske publike gode izmišljene bajke o nastanku *Priča iz davnine* iz "duše jugoslavenskog naroda" uz dva-tri usputna udarca po mrtvome neprijatelju – Austrougarskoj.

3. 2. MEĐUNARODNA IZLOŽBA DJEČJIH KNJIGA U ŽENEVI 1929. GODINE

Međunarodni ured za obrazovanje u Ženevi osnovan je 1925. godine u Švicarskoj kao informativni centar s ciljem promoviranja međunarodne suradnje i zadržavajući pri tome posve neutralan stav po pitanju nacije, politike i religije. Međunarodni ured za obrazovanje organizirao je 1929. godine veliku izložbu čiji je dio bio posvećen međunarodnoj dječjoj književnosti. Duhovna egida pod kojom je izložba bila otvorena bilo je pomirenje nacija nakon Prvoga svjetskog rata²¹. Smatralo se kako "[o]d svih sredstava koji pomažu razvoju međunarodnoga duha, izgleda da knjige zauzimaju vodeće mjesto zbog svog utjecaja na duh, osobito na mladi duh" (Weber 1932: 5).

²⁰ Članak francuske autorice Mme Loiseau ustvari prikaz *Priča iz davnine* i *Smrti Smail-age Čengića* objavljen u *Figaru* prenesen je u zagrebačkim *Novostima* (9. travnja 1929.). Ovdje je korišten prijepis članka iz *Rukopisne zbirke materijala o životu i radu Ivane Brlić-Mažuranić*, I. sv., str. 209–212, kutija 8 Arhiv HAZU.

²¹ Emer O'Sullivan piše o internacionalizmu koji se javio tridesetih godina pa se dotiče i spomenute izložbe u kojoj je dječja književnost prikazana kao promotor internacionalističkih vrijednosti. O'Sullivan u istome radu govori i o djelu Paula Hazarda iz 1932. *Les livres, les enfants et les hommes* u kojemu se dječjoj književnosti pristupa istovremeno i iz imanentno književne i internacionalne perspektive.

Izložba je zapravo bila rezultat velikoga istraživanja koje je Međunarodni ured za obrazovanje potaknuo 1929. godine u raznim zemljama. Prikupljeni su podatci i pristigle su knjige iz dvadeset i šest zemalja²². Upitnik je poslan ministarstvima obrazovanja i različitim nacionalnim organizacijama s postavljenim, među ostalima, i sljedećim pitanjima:

1. Navedite glavne dječje klasike u vašoj zemlji!
2. Koje knjige daju istinsku sliku dječjega života u vašoj zemlji? Navedite najpopularnije dječje knjige!
3. Zna li za knjige koje bi mogle učvrstiti prijateljstvo među djecom?
4. Zna li za slikovnice s temama iz 2. i 3.?
5. Postoje li u vašoj zemlji knjige koje su napisala djeca?
6. Postoje li istraživanja o dječjoj književnosti u vašoj zemlji?

Za izložbu su se prikupljale knjige iz sljedećih područja:

1. knjige koje njeguju prijateljstvo među djecom diljem svijeta;
2. knjige djeci omiljene, a koje pružaju istinsku sliku dječjega života u svakoj zemlji;
3. dječji klasici u svim zemljama koji tvore vrstu zajedničkoga nasljeđa za mlade;
4. slikovnice tipa 1 i 2;
5. knjige koje su pisala djeca, čak i u formi rukopisa.

Između dvadeset i šest zemalja sudionica istraživanja bila je i Jugoslavija, a na postavljena pitanja odgovorilo je Društvo učiteljica iz Beograda i Udruženje za unapređivanje dječje književnosti iz Zagreba.²³ Osim toga, poslana su i dječje knjige iz Jugoslavije na izložbu.²⁴

U knjizi koja je pratila izložbu među prikazima nacionalnih dječjih književnosti objavljen je i kratak prikaz jugoslavenske dječje književnosti te popis izloženih knjiga. Blanche Weber, prikazivačica nacionalnih književnosti, u petnaestak je redaka prema dostavljenim podacima iz upitnika sažela prikaz jugoslavenske dječje književnosti načinivši pri tome nekoliko ozbiljnih pogrešaka. Tako ona tvrdi:

1) "ovdje je nova zemlja i, konzekventno, nova dječja književnost." – Zaključak je Blanche Webersugerira da na tim prostorima nije bilo dječje književnosti prije nastanka Jugoslavije.

2) "Dugo vremena su jugoslavenska djeca imala samo prijevode sa stranih jezika – Grimmove priče, *Srce* od de Amicisa i Julesa Vernea". Čak ako stavimo na stranu činjeničnu netočnost te tvrdnje, ostaje pitanje koja su to "jugoslavenska djeca" prije 1918.²⁵

²² Postojeće je istraživanje, s dvadeset i šest zemalja sudionica, 1932. godine prošireno na trideset i sedam zemalja.

²³ Radmila Jovanović iz Beograda u ime Društva učiteljica i Julijana Bošković iz Udruženja za unapređivanje dječje književnosti.

²⁴ Prema riječima Ane Kulušić (1971: 82) poslije Drugoga svjetskog rata te su jugoslavenske knjige, poslana na ženevsku izložbu, prenesene iz Ženeve u Međunarodnu biblioteku dječjih i omladinskih knjiga u Minhenu.

²⁵ Doduše, autorica je mogla pogrešno interpretirati podatke Branke Horvat (1933.) koja je sličnu tvrdnju napisala za hrvatsku dječju književnost.

3) "Na početku 20. st. vidimo objavljivanje nekih izvornih radova, ali pravi razvoj počinje tek nakon rata". U tadašnjoj hrvatskoj dječjoj književnosti najvažnija djela napisana su prije i tijekom Prvoga svjetskog rata, a nikako ne NAKON rata.

U pridodanoj bibliografiji jugoslavenskih dječjih knjiga, od ukupno osamnaest knjiga deset ih je hrvatskih (četiri naslova Jagode Truhelke, dva Ivane Brlić-Mažuranić, dva Vladimira Nazora te jedan Antonije Kassowitz-Cvijić), osam srpskih, a popis dječjih knjiga na slovenskome izdvojen je u zasebnu cjelinu i sadrži šest naslova. Jugoslavenska strana, unatoč švicarskomu pozivu, nije uzela u razmatranje slikovnice. Bibliografiji je pridružen i popis književnoteorijskih tekstova među koje su uvršteni radovi Jelice Belović-Bernardzikowske, Jaše Prodanovića i Milana Ševića.

Inicijativa Međunarodnoga ureda za obrazovanje potaknula je jugoslavenske udruge na propitivanje situacije u dječjoj književnosti u Jugoslaviji. Obimno istraživanje²⁶ provedeno među dječjom čitateljskom publikom prezentirano je u knjizi *Dečja i omladinska knjiga* iz 1933. te izložbom dječjih knjiga u Beogradu iste godine. Tekstovi u knjizi predstavljaju zapravo odgovore na pitanja iz ženevskoga upitnika. Tako je na pitanje postoje li u Jugoslaviji knjige koje potiču dječju međunarodnu suradnju nedvosmisleno odgovoreno:

[...] pozabavivši se tim pitanjima, konstatovasmo jedno: da se kod nas sve do nedavno obraćala vrlo mala pažnja sistematskom razvijanju dečjeg ukusa, a da o sistematskom radu na internacionalnom zblizenju putem knjige ne može biti ni govora, kad se na nacionalnom, jugoslavenskom, nije uradilo gotovo ništa (Bošković 1933: 5).

Najvažnije pitanje koje je Međunarodni ured za obrazovanje postavio nacionalnim institucijama koje se bave dječjom književnošću bilo je pitanje međunarodne pomirbe i suradnje nakon katastrofe svjetskog rata. Međutim, jugoslavenska je strana to pitanje posve pogrešno shvatila i pretvorila ga iz vanjskopolitičkoga pitanja u unutarpolitičko pitanje. Umjesto da razmatraju odnose između Jugoslavije i, primjerice, Italije ili Bugarske, kao glavno pitanje isplivao je problem "narodnog jedinstva".

Zmajeve pesme, štampane latinicom, izašle su prvi put 1890 u Zagrebu, a 1921. u Ljubljani na slovenačkom. Oton Župančić, najbolji naš današnji dečji pesnik, doživeo je tek ove, 1933 godine, svoj prvi prepev na hrvatsko-srpski! Priče Ivane Brlić-Mažuranić prevedene su na nekoliko evropskih jezika, a u Jugoslaviji ih deca izvan Hrvatske i ne poznaju (Bošković 1933: 7).

Tako su umjesto slike cjelokupne jedinstvene jugoslavenske dječje književnosti sastavljači morali ponuditi tri odvojena poglavlja: *Razvoj dečje književnosti u Srba, Hrvatska dječja i omladinska knjiga* te *Slovensko mladinsko slovstvo*. Uzalud je Branka Horvat, sastavljačica djela posvećenoga hrvatskoj književnosti za ovu priliku

²⁶ Iako je istraživanje potaknuto izvana, ono donosi niz zanimljivih opažanja u području dječjih interesa i dječje čitateljske prakse na tlu Jugoslavije. Tom je prilikom prvi put zabilježen August Šenoa kao dječji pisac koji je ujedno daleko najčitaniji hrvatski pisac među dječjom i omladinskom publikom. Također su zabilježena i imena Vjenceslava Novaka, Eugena Kumičića ili Viktora Cara Emína. Ovo je prvi slučaj u kojemu se dječja literatura/štivo/lektira kompetentno nametnula u razgovoru o dječjoj književnosti. Anketa je također potaknula spominjanje autora poput Julesa Vernea i Karla Maya, koji zbog svoje čitanosti moraju biti zabilježeni, makar bili dio prezrene trivijalne književnosti.

preimenovala "hrvatskog" Andersena u "jugoslavenskog" Andersena. Unatoč na više mjesta u sadržajima članka knjige *Dečja i omladinska knjiga* naglašavane i deklarirane potrebe za integralnim jugoslavenstvom sama struktura knjige svjedoči da je od te ideje ostala samo Jugoslavija kao geografski pojam.

Suprotno očekivanjima, prikazivači dječje književnosti ni u britanskim ni u francuskim, ni u švicarskim prikazima nisu stanje u dječjoj književnosti i istraživanju dječje književnosti u Jugoslaviji predstavili kao skup autonomnih nacionalnih dječjih književnosti u različitim stupnjevima razvitka, s različitim povijestima, s različitim povijestima društvenoga konteksta itd., već su gotovo unisono proglasili jugoslavensku dječju književnost kao unitarni nacionalni okvir, a povijesno proklamirali da se dječja književnost počinje razvijati tek od Prvoga svjetskog rata.

Izvan Hrvatske i izvan prve Jugoslavije dolaze i kritički glasovi Hrvata koji su u državnim prekranjima granica ostali izvan domovine. Oni upozoravaju na nedopustivi odnos, ako već ne političke Hrvatske onda kulturne Hrvatske, prema Hrvatima u Istri. U svojoj zagrebocentričnosti kulturna Hrvatska si dopušta ne vidjeti značajnu nacionalnu baštinu koju, s onu stranu Učke, polako otapa vrijeme. Tako Nikola Žic (1937.) govori o dječjim knjižicama koje su objavljivali krajem 18. i početkom 19. vijeka hrvatski svećenici u Istri i kojih je svakim danom sve manje jer zbog hrvatske nebrige nestaju. I ne samo to: njih se ne percipira kao značajnu povijesnu odrednicu hrvatske dječje književnosti.

4. INOZEMNI PRIKAZI ZA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

4. 1. HRVATSKO-SLOVAČKI ODNOSI (1941. – 1945.)

Četrdesetih godina, u vrijeme Drugoga svjetskog rata promjena političkih okolnosti pospješila je objavljivanje slovačkoga izdanja *Čudnovatih zгода šegrta Hlapića*, a onda posljedično, zbog objavljivanja *Hlapića* u razdoblju Nezavisne Države Slovačke, i do gotovo potpunoga zaborava toga prijevoda u poslijeratnoj komunističkoj Čehoslovačkoj. Martin Machata tvrdi kako Slovaci nikada nisu imali problema s čitanjem klasika prevedenih na češki, stoga tvrdi kako bi i *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića* objavljene na češkome 1930. vjerojatno obavile svoju kulturnu ulogu kod slovačke čitateljske publike (Machata 2013: 211) da se nisu za vrijeme rata stvorile naročito povoljne okolnosti²⁷ za objavljivanje i slovačkoga prijevoda romana.

²⁷ Te povoljne političko-povijesne okolnosti u odnosima hrvatske i slovačke države tijekom Drugoga svjetskog rata dovele su do značajne kulturne suradnje što je u konačnici rezultiralo i brojnim prijevodima. Od djela dječje književnosti valja istaknuti prijevode djela Vladimira Nazora, Augusta Šenoa, Ivane Brlić-Mažuranić i Štefe Jurkić. Matica slovačka 1941. objavljuje prijevode Nazorovih djela *Tri priče za djecu* (zbirka sadrži priče *Minji*, *Dupin* i *Bijeli jelen*) (***) 1942: 169). Društvo sv. Vojteha objavilo je 1942. *Zlatarevo zlato* Augusta Šenoa, no Josip Andrić napominje kako taj roman nije prvi prijevod Šenoinih romana, već su mu ranije bila objavljena djela na slovački, ali u periodici: *Seljačka buna* u časopisu *Svet* i *Čuvaj se senjske ruke* u dnevniku *Slovak* (Andrić 1942: 168). Osim *Čudnovatih zгода šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić (1940.), na slovački su prevedene i *Priče iz davnine* (1931.) te *Jaša Dalmatin* (1943.). Potaknuti bliskim prijateljskim vezama s Društvom sv. Jeronima, slovačko Društvo sv. Vojteha prevodi dva dječja, u odnosu prema ostalim navedenima, zapravo recentna romana religiozne tematike *Petnaest tornjeva* (1933.) i *Čipke* (1928.) Štefe Jurkić.

Jednako kao i u ranijim slučajevima, naša se pretpostavka kako će djela nastala u novim okolnostima u stranim prikazima biti prikazana starim, prethodnim književno-teorijskim paradigmatama, pokazala netočnom. Ne samo da je kritika akceptirala nove okolnosti već je i književna djelatnost vrlo brzo zadobila posve nove okvire pa se prevodilačka djelatnost u oba smjera (hrvatski prijevodi slovačkih autora i slovački prijevodi hrvatskih autora) znatno intenzivirala u odnosu na vrijeme za prve Jugoslavije.

5. INOZEMNI PRIKAZI ZA DRUGE JUGOSLAVIJE

5. 1. PRIVATNO VS. INSTITUCIONALNO OTVARANJE INOZEMNOME TRŽIŠTU

Privatna nastojanja da se najvažnije knjige hrvatske dječje književnosti plasiraju na svjetsko tržište ipak daju rezultate. Godine 1959. objavljen je *Šegrt Hlapić* na njemačkome, i to nastojanjem Ive Brlića i Herte Mažuranić. Britansko izdanje *Šegrta Hlapića* (*The Brave Adventures of a Shoemaker's Boy*) izašlo je 1971. godine u nakladničkoj kući J. M. Dent & sons. Godinu dana poslije izašlo je i američko izdanje (*The Brave Adventures of Lapitch*) u nakladi Henry Z. Walack, Inc. Dakle, odluka o proboju na velika tržišta i utrošen napor bili su isključivo na leđima pojedinaca. Međutim, institucionalni napori išli su u drugačijem smjeru.

Ana Kulušić, urednica u izdavačkoj kući Mladost, pišući o prisutnosti hrvatske knjige na inozemnim tržištima 1971. navodi kako se u drugim (socijalističkim) državama poput Poljske, Mađarske ili Čehoslovačke država skrbi oko prevođenja na svjetske jezike i plasmana domaće književnosti u inozemstvima. Kod nas to nije slučaj.

O hrvatskoj dječjoj književnosti zna se u drugim zemljama uglavnom malo. Knjiga *Priče iz davnine* prevedena je na trinaest jezika. To su uglavnom stari prijevodi, pa ta knjiga nije tako živa kao u našoj zemlji gdje se bez nje ne može zamisliti školski rad (Kulušić 1972: 83).

Dalje Ana Kulušić ocjenjuje kako promidžbene, a možda i komercijalne prilike leže, prije svega, u promicanju dječje književnosti čije su teme "naša suvremena zemlja". Pod time ona misli na socijalističku Jugoslaviju, zatim na teme Jadranskoga mora ili pak suvremene dječje romane poput *Tiki traži neznanca*. Kulušić smatra kako inozemstvo nikako nećemo uspjeti zainteresirati djelima napisanim davno prije socijalističke revolucije poput *Priča iz davnine*²⁸.

²⁸ Ana Kulušić ocjenjuje u *Umjetnost i dijete* 3 (1971) 18: 84. "Od imena Ivane Brlić-Mažuranić stvoren je posljednjih godina pravi spomenik. Održan je simpozij na kojem je njeno djelo osvijetljeno s raznih stajališta, objavljena je i knjiga s tim materijalima, objavljen je *Šegrt Hlapić* s priložima u boji, *Priče iz davnine* tiskaju se u novoj opremi, a slikovnice s pričama ove autorice i ilustracijama Cvijete Job stekle su međunarodni ugled. Sve je to bilo neophodno, ali kad govorimo o plasiranju knjiga za djecu u drugim zemljama, ne bismo uspjeli kad bismo nastojali ostvariti nove prijevode *Priča iz davnine*. U sadašnjem trenutku bilo bi najbolje pokušati s prevođenjem romana za djecu, poput Matošecove knjige *Tiki traži Neznanca* [sic!]. Knjiga koje govore o našoj zemlji ili o Jadranskom moru [sic!]. Uostalom, takve knjige strani izdavači i traže. [...]"

"Slikovnice sa crtežima Cvijete Job također su bile u drugim zemljama primijećene i to, moram napomenuti, i prije no što su bile tiskane s tekстом na njemačkom jeziku" (Kulušić 1971: 84).

Imajući u vidu taj njezin stav, Ana Kulušić vjerojatno baš i nije bila najsretnija osoba kojoj se Gwen Marsh, urednica dječjih knjiga u britanskoj nakladničkoj kući Dent, mogla obratiti želeći objaviti *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* u Engleskoj. Pismo u kojemu se govori o susretu Gwen Marsh i Ane Kulušić ne govori ni o mjestu susreta ni o okolnostima.

[Neda Cosciutta Brlić piše Gwen Marsh o korespondenciji koju je preuzela od Herte Mažuranić a u kojoj se nalazi i jedno pismo gđe Marsh]: "Vaše pismo na gdju. Hertu od 12th April, 1966, kojim tražite, nakon Vašeg sastanka s gđjom Kulušić od 'Mladosti' iz Zagreba, da Vam se pošalje an English translation of HLA PIC, bez ilustracija."²⁹

Naravno da Ana Kulušić nije mogla dati gđi Marsh nešto što nije ni postojalo, a to je *Hlapić* u engleskome prijevodu koji bi bio iniciran od strane Mladosti.

U široj perspektivi, moć pojedinca da se nametne europskome tržištu bila je vrlo mala pa se predstavljanje jugoslavenske dječje književnosti stranoj javnosti tijekom druge Jugoslavije odvijalo u najvećoj mjeri putem institucionalnih kanala. Poticana nakladničkom politikom, djela hrvatskih (tada kanonskih jugoslavenskih) autora prevodila su se na strane jezike. Možemo, primjerice, istaknuti nakladnika Forum Konyvkiado u Novome Sadu koji je objavljivao djela Vladimira Nazora, Mate Lovraka, Anđelke Martić, Danka Oblaka, Ivana Kušana, Milivoja Matošeca, Hrvoja Hitreca i Sunčane Škrinjarić na mađarskome jeziku. Od drugih jezika, pojavljuju se prijevodi već navedenih autora na češki, slovački, rumunjski, albanski, turski, a prijevode na neke od svjetskih jezika (prema katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice) gotovo da ne nalazimo, tek pokoji prijevod na ruski ili talijanski. Budući da je velik broj knjiga na stranim jezicima objavljen zapravo u Jugoslaviji teško je ne zaključiti kako cilj takve nakladničke aktivnosti zapravo nije prezentacija jugoslavenske dječje književnosti u inozemstvu već upravo suprotno, djela su namijenjena unutrašnjemu jugoslavenskom tržištu: jugoslavenskim nacionalnim manjinama. U ovome primjeru nalazimo ostvarivanje davno uočene potrebe njegovanja "narodnoga jedinstva". Još je tridesetih godina Julijana Bošković iz Udruženja za unapređivanje dječje književnosti uočila kako književnost koja potiče međunarodnu (protumačivši je kao unutarjugoslavensku) suradnju kod nas ne postoji. Novo razdoblje dječje književnosti u drugoj Jugoslaviji donosi upravo to: hrvatski izdavači poput R[atni].V[ojni].I[nvalidi].-a, Mladosti i Naše djece pedesetih, šezdesetih i sedamdesetih godina 20. st. intenzivno njeguju trostruka izdanja jednoga naslova. Riječ je o naslovima koji su istovremeno izlazili na hrvatskome, slovenskome i srpskome (na ćirilichnome pismu) jeziku. U tome su kontekstu i mađarski, slovački te češki prijevodi zapravo više u funkciji jugoslavenske integracijske politike nego u kulturnome otvaranju i stvarnome nastojanju u predstavljanju jugoslavenske dječje književnosti u inozemstvu.

Opis događanja oko recepcije djela Ivane Brlić-Mažuranić u inozemstvu ilustrira kako su hrvatske nakladničke institucije (a Mladost nije bila samo

²⁹ Neda Košuta Brlić iz Slavnskoga Broda piše Gwen Marsh u London, bez datuma (a potvrđnica o prijemu pisma koje brat Ivo iz Jesenica vraća nakon uvida u nj sestri Nedi ima datum 10. studenoga 1966.) Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Ostavština Ivane Brlić-Mažuranić.

nakladničko-knjižarsko poduzeće, ona je bila i glavna poluga u sferi dječje i omladinske književnosti za ideološki odgoj budućih socijalističkih generacija) djelovale na stvaranje inozemne predodžbe o hrvatskoj dječjoj književnosti i kako su često bile u sukobu s privatnim nastojanjima pojedinaca koji su također djelovali na tome planu. Ta suprotstavljena nastojanja teško da su mogla proizvesti koherentnu i točnu sliku područja kod zainteresirane inozemne javnosti.

5. 2. JEDNO RAZDBOLJE I DVIJE RAZLIČITE PERSPEKTIVE

Arturo Cronia i Martin Jevnikar 1968. godine u Milanu objavljuju knjigu *La letteratura giovanile Jugoslava*. U prvome dijelu, koji je napisao Cronia, obrađuje se povijest srpske i hrvatske književnosti, a u drugome, Martina Jevnikara, povijest slovenske dječje književnosti. Arturo Cronia vrlo je precizno postavio dijagnozu stanja suvremene srpske i hrvatske dječje književnosti u vremenu nakon što se Jugoslavija uspjela oduprijeti "talijansko-njemačkoj invaziji" u Drugome svjetskom ratu. Prije svega, točno je definirana društvena uloga dječje književnosti:

Djetinjstvo i mladost stupovi su kojima se Partija i država koriste kao potpornjem za svoju tvorevinu i pomoću kojih je prenose dalje: dragocjeni temelji o kojima se u društvenom "preodgoju" naroda treba skrbiti, koje treba nadzirati i osnažiti ih na točno određen način. Odatle doista snažan razvoj dječje književnosti, kako u svim njezinim odgojno-obrazovnim inačicama, tako i u onim zabavnim (Cronia 1968: 66).³⁰

Cronia čak zapaža iste obrasce ponašanja Partije i Države prema djeci koji ga podsjećaju na predratno vrijeme fašista i njihova organiziranja djece u Opera Nazionale Balilla (ONB):

Kao što smo već naglasili, u pasivnosti je previše konformizma, previše služenja stranci, državi u "izgradnji socijalizma", osobito u preodgoju mladih. Previše je partizana, pionira, stahanovista, vozača traktora, običnih vozača i gusara, junaštva i podviga koji se gube i kristaliziraju u sada već manjkave stereotipe, u prošaptano ili pretjerano laskanje, u unaprijed osmišljene fraze, u kontrolirane obrede. Katkad imate osjećaj da ste u punom ozračju balille i da su pred vama uskrsnuli najproblematici dijelovi Marinettijeva *Manifesta književnosti mladih* iz 1938. Odatle opasnost da previše uzvišen ili gladijatorski konformizam umjesto u čudotvorstvu završi u narkozi (Cronia 1968: 79).³¹

Arturo Cronia promatra dječju književnost u susjednoj zemlji, s druge strane Željezne zavjese, te je procjenjuje zapadnim, demokratskim mjerilima. U odnosu

³⁰ Infanzia e gioventù sono le colonne con cui il partito e lo Stato puntellano e tramandano il loro edificio: preziosi elementi basilari che nella "rieducazione" sociale del popolo devono essere curati, vigilati e temprati in particolare modo. Di qui lo sviluppo veramente poderoso della letteratura infantile in tutte le sue capillarità educative e ricreative. (prijevod Tea Raše)

³¹ Al passivo sta, come si è già accentrato, troppo conformismo, troppo asservimento al Partito, allo Stato nell' "edificazione del socialismo", in particolare nella rieducazione della gioventù. Troppi sono i partigiani, i pionieri, gli stakanovisti, i trattoristi, i piccoli piloti e pirati, gli eroismi e le bravure che si perdono e si cristallizzano in ormai viziosi luoghi comuni, in sussurranti o iperbolici incensamenti, in frasi prefabbricate, in controllate liturgie. A volte si ha la sensazione di trovarsi in pieno clima di balillismo e di vedere risorti i punti più incriminati del Manifesto della Letteratura Giovanile di Marinetti nel 1938. Di qui il pericolo che un troppo aulico o gladiatorio conformismo anzi che in taumaturgizzazione degeneri in cloroformizzazione. (prijevod Tea Raše)

Partije i jugoslavenske države prema djeci Cronia, s još svježim sjećanjima na dvadeset godina fašističke diktature u svojoj zemlji, vidi mnogo toga zajedničkoga i prepoznaje sličnu praksu. Njegov je zaključak da je nemoguće vidjeti suvremenu srpsku i hrvatsku dječju književnost ikako drukčije nego izraslu iz totalitarnoga sustava.

S druge je strane Željezne zavjese dijagnoza stanja jugoslavenske književnosti blagonaklona jer se ipak radi o bratskim socijalističkim zemljama pa se u tome smislu i na kraju sovjetskoga prikaza sa simpatijama govori o duhu revolucionarne tradicije.

Stjepko Težak u članku objavljenome 1976. u časopisu *Metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika* donosi prikaz sovjetskoga članka s temom jugoslavenske dječje književnosti izvorno objavljenoga kao dio udžbenika za studente bibliotekarstva na dječjim odjelima ili za nastavnike na pedagoškim školama. Izvorni rad autora A. Romanenka ima dvadeset i dvije stranice, a Stjepko Težak skraćeno ga kritički prenosi na tri stranice.

Prikaz hrvatske dječje književnosti u sovjetskome članku dio je prikaza jugoslavenske dječje književnosti. Dječja književnost 19. stoljeća prikazana je kroz razdvojene nacionalne književnosti: hrvatsku dječju književnost predstavljaju Ivan Filipović, August Harambašić i August Šenoa. Srpsku pak J. Jovanović-Zmaj, Janko Veselinović i Vojislav Ilić. Predstavnici su slovenske dječje književnosti Valentin Vodnik i Fran Levstik.

Prva polovica 20 st. predstavljena je kao jugoslavenska pa su glavni predstavnici: Vladimir Nazor, Oton Župančić i Desanka Maksimović.

[...] to razdoblje nije u sovjetskom udžbeniku dobilo visoku ocjenu, jer je osnovna masa knjiga toga vremena nosila "jako izražen asocijalan karakter. Sentimentalnost, idiličnost, dobrotvornost, doživljaji razbojnika i bandita skrivali su od djece stvarnost koja ih okružuje. I nerijetko se događalo da se čak i talentirani pisci svjesno zatvaraju u bjelokosnu kulu bježeći u svijet bajki, legendi, predaje, roneći u dubinu vjekova. U tom smislu kao izrazit primjer može poslužiti stvaralaštvo poznate hrvatske spisateljice Ivane Brlić-Mažuranić" (Romanenko prema Težak 1976: 138).

Stjepko Težak primjećuje da je Selma Lagerlöf, bez obzira na idealističko pismo, dobila vrlo visoke ocijene. Mi pak vjerujemo da je zaobilaženje Ivane Brlić-Mažuranić eksplicitno obrazloženo njezinom "asocijalnošću" ipak puno vjerojatnije motivirano njezinom oštrom osudom Oktobarske revolucije i komunizma u *Knjizi omladini* (1923.).

Općenito se u sovjetskome udžbeniku smatra kako "u jugoslavenskoj dječjoj književnosti uoči Drugog svjetskog rata gotovo nema grada i zato nema ni riječi o klasnim problemima radničke klase u vrijeme kad je partija jugoslavenskih komunista već otpočela veliku aktivnost u zbijanju redova i u mobilizaciji revolucionarnih snaga" (Romanenko prema Težak 1976: 138). Teza kako prije Drugoga svjetskog rata i nema književnosti o gradu zapravo je floskula koja je služila krivotvorenju

povijesti da bi ona što više zadovoljila ideološke potrebe komunističke partije³², a sovjetski je udžbenik ideološki zapravo na istim pozicijama.

U svakom slučaju puno laskavije ocjene dobila je dječja književnost nakon Drugoga svjetskog rata. "[...] opširnije je prikazan opus **B. Čopića, D. Kostića, A. Hromadžića** i *Divota prašine V. Kaleba*. Čopić je vodeći majstor jugoslavenske dječje književnosti i *bez svake sumnje pripada nizu velikih svjetskih pisaca za djecu*" (Težak 1976: 138).

Osim navedenih pisaca "[v]eoma pozitivno i nešto opširnije ocijenjeni su D. Kostić (*Gluva pećina, Sutjeska*) i A. Diklić (*Salaš u malom ritu, Ne okreći se, sine*). Sa po jednim do dva djela navode se još: Danko Oblak, Ahmed Hromadžić, Jovan Popović, Leopold Suhodolčan, Anton Ingolič, Aleksa Mikić, Slavko Janevski, Čedo Vuković, Prežihov Voranc, Ivo Andrić i Vidoe Podgorec. Poimenično se spominju: V. Winkler, S. Bulajić, E. Peroci, D. Raović, M. Danojlović, M. Alečković, S. Raičković, L. Kovačić, V. Nikoleski, V. Čerkez, G. Popovski, T. Pavček, M. Petrović, J. Švajncer, K. Stepanović i V. Kavčić" (Težak 1976: 139).

Zapanjuje da je u ovome popisu jugoslavenskih pisaca navedeno vrlo malo hrvatskih pisaca, tek Mato Lovrak, Milivoj Matošec, Slavko Kolar, Danko Oblak i Vladimir Čerkez.

Iako Stjepko Težak ocjenjuje kako je šteta što sovjetski prikaz nije "čvršći, utemeljeniji" estetskih stavova o "našoj dječjoj književnosti", Težak glavnoga krivca za to vidi u nedovoljnome jugoslavenskom angažmanu da relevantni tekstovi stignu u Sovjetski Savez.

Na kraju Težak navodi ovaj citat iz sovjetskoga teksta: "Dječja je književnost Jugoslavije relativno mlada, ali to je zrela i razvijena literatura. Ostajući realistična po svojoj metodi, tijesno povezana sa životom svoje zemlje, ona odgaja mladi naraštaj u duhu prijateljstva i drugarstva, kolektivizma i vjernosti revolucionarnim tradicijama" (Romanenko prema Težak 1976: 139).

Zapravo čudi ta unisonost u glavnim stavovima dvojice prikazivača (Cronie i Romanenka) iz dijametralno suprotnih ideoloških tabora (demokratskoga i totalitarnoga): oba se slažu oko jugoslavenskoga okvira u kojemu je potrebno promatrati dječju književnost i oba se slažu da, zapravo, ta dječja književnost započinje nakon Drugoga svjetskog rata. Ako je i bilo dječje književnosti u ranijim vremenima, ona je po kvantiteti, društvenome utjecaju i društvenoj ulozi u nesrazmjernome odnosu prema dječjoj književnosti nastaloj nakon Drugoga svjetskog rata.

³² Stoga je Mato Lovrak i bio omiljeni pisac koji je u svojim knjigama kroz osobno iskustvo prelaska iz sela u grad zapravo govorio o prelasku golemih masa sa sela u grad u vrijeme najžešće industrijalizacije zemlje. Grad kao poprište radnji u dječjim romanima prije Drugoga svjetskog rata nalazimo primjerice u knjigama Dragoslava Heiligsteina: *Zlatne ruke* 1930., Jože Horvata: *Sedmi be* 1939., Marije Horvat: *Andrija Medulić* 1915., Janka Jurkovića *Darinka* i *Milko*, 1863., pa i u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*, 1913. Hlapić je šegrt, a ne seosko dijete. Dapače radnja može biti smještena na selu pa da junak ne bude seoski dječčić kao što je to slučaj u Koščevićevom *Sretnom kovaču* u kojemu mali Ivan prolazi selima, ali zarađuje kruh kovačkim zanatom, a ne težačkim radom.

6. INOZEMNI PRIKAZI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Nakon 1990. godine slijedi niz prikaza hrvatske dječje književnosti u kojima su inozemni autori još posve nesigurni kako prikazati nekoliko osjetljivih mjesta: je li Hrvatska uopće samostalna državopravna činjenica ili je ipak samo dio bivše Jugoslavije pa, u vezi s time, treba li se zadržati način prikazivanja već isproban za jugoslavensku dječju književnost ili se moraju tražiti novi putovi za novu književnu činjenicu. Slično se pitanje postavlja i s obzirom na jezik: može li se govoriti o samostalnoj književnosti ako se književnost promatra kao izraz jednoga jezika: srpskohrvatskoga?³³ Također, kakav je odnos istraživanja hrvatske dječje književnosti prema komunističkoj prošlosti i nasljeđu?

6. 1. THE OXFORD COMPANION TO CHILDREN'S LITERATURE

Utjecajni i popularni leksikon *The Oxford Companion to Children's literature* u izdanju iz 1995. još uvijek ne osjeća potrebu revidiranja svojega sadržaja u skladu s novim činjenicama pa i dalje ima članak "Yugoslavia". U kratkome članku navodi se da narodi koji tvore Jugoslaviju imaju bogat folklor, da je prije 1945. objavljeno samo nekoliko knjiga, ali da je otada objavljen znatan broj naslova. Potom se u članku poziva na ruskoga komentatora koji je 1977.³⁴ nabrojao više od 25 jugoslavenskih autora dvadesetoga stoljeća. Poimence spominje V. Nazora koji je pisao bajke, animalistiku te realističke priče o djeci koja sudjeluju u borbama za svoju zemlju, P. Voranca koji je uspoređen s Gorkim i Londonom, te se na kraju u članku spominje nadrealistički dječji pjesnik A. Bucu. Maštovit će čitatelj, bez sumnje, u tajanstvenome "A. Buci" prepoznati Aleksandra Vuča koji se u čitanju ćirilice na latinički način preobrazio u Bucu. Za utjehu, ni Slovaci, a ni Česi nisu prošli bolje u *Oxford Companionu*, i oni se nalaze samo pod člankom "Czechoslovakia". Slovačka kao ni Hrvatska nisu poimence spomenute.

6. 2. ŠPANJOLSKI PRIKAZ IZ 1995. GODINE

Jedno poglavlje knjige *Alas para la infancia: fundamentos de literatura infantil* [*Krila za djetinjstvo: temelji dječje književnosti*] autora Manuela Peña Muñoz objavljene u Čileu 1995. ima naslov: "Pustolovine naučnika Lapića: klasik jugoslavenske dječje književnosti"³⁵. U uvodu se spominje javno predstavljanje knjige *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* koja je s ilustracijama Ivana Lackovića Croate i u prijevodu Jorgea Razmilića objavljena 1989. godine u Santiagu u Čileu. Nakon opisa i ocjene romana pokušava se dati šira slika književnoga konteksta pa 1995. godine autor Peña Muñoz ovako opisuje suvremeni književni trenutak:

U ovom času, postoje dva osnovna pravca koja upravljaju književnošću za djecu i mladež u Jugoslaviji. S jedne strane, postoji tendencija utemeljena u socijalnom realizmu Franca Bevka ili Tone Seliškara, kao kod Gorkoga ili Dickensa, i, na drugoj strani, jedna struja

³³ Ili, pak, bosansko-hrvatsko-srpskoga jezika u Austriji.

³⁴ Očito se misli na A. Romanenka autora članka u sovjetskom udžbeniku *Zarubežnaja detskaja literatura*.

³⁵ *Las Aventuras del Aprendiz Lapitch: Un clasico de la Literatura Infantil Yugoslava*: 147–148.

koja teče od strane fantastičnih priča i folklora kao u *Pustolovinama naučnika Lapiča* i ostalih knjiga nastalih iz folklorne inspiracije Ivane Brlić-Mažuranić. [...]

U Jugoslaviji zapravo nije bilo posebne dječje književnosti kao u drugim europskim zemljama i tek se nakon Drugog svjetskog rata i nakon zanimanja za poetsko i čudesno djelo Ivane Brlić-Mažuranić, književnost za djecu počela uzimati za ozbiljno u Zagrebu, Beogradu, Ljubljani (Muñoz 1995: 146–147).³⁶

Manuel Peña Muñoz ne samo što kasni pa 1994. opisuje jugoslavensku književnost kao aktualnu, on je i shvaća kao integriranu i jedinstvenu književnost. Također, autor shvaća jugoslavensku dječju književnost kao izniklu tek nakon Drugoga svjetskog rata.

6. 3. HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST KAO DIO ISTOČNE EUROPE

U podesbljoj knjizi *International Companion Encyclopedia of Children's Literature* (2005. [1996.])³⁷ jedno kratko poglavlje naslovljeno je "Istočna Europa". U uvodnome dijelu autorica Sheila Ray piše o zajedničkim značajkama dječje književnosti zemalja koje su bile u komunističkim režimima od 1945. do kraja osamdesetih godina. Između ostaloga, autorica ističe: nakladnici su u državnome vlasništvu, prva izdanja su velika i brzo rasprodana, knjige su jednoobrazne i u izgledu i u stilu, u većini zemalja su organizirani centri u kojima se sastaju svi zainteresirani čimbenici kako bi organizirali objavljivanje knjiga dječje književnosti. Dolaskom slobodnoga tržišta došli su i problemi izdavanja knjiga po cijenama koje zainteresirani kupci mogu izdvojiti za knjige. U vrijeme dok je izdavaštvo potpomagala država, nakladnici su imali monopol i mogli su si dopustiti da izdaju samo dobre knjige jer je sve što je bilo otisnuto bilo i prodano. No s uspostavom slobodnoga tržišta knjižare je zapljusnula trivijalna književnost. U novim se uvjetima dječja knjiga mora boriti i s drugim medijima. Uz ta, manje-više opća, mjesta Sheila Ray primjećuje:

Zanimljivo je za primijetiti da su i prije raspada Sovjetskog Saveza i bivše Jugoslavije konstitutivne nacije imale svoju vlastitu tradiciju i književnost, koja je prethodila 1940-toj, na koju su se mogle osloniti pa je to proizvodilo nacionalne razlike i tijekom pedesetogodišnje komunističke dominacije (Ray 2005: 765).

Nakon općega uvoda o Istočnoj Europi slijedi detaljnija obrada pojedinih zemalja pa tako između ostalih zemalja (Češke i Slovačke, Poljske, Mađarske, Bugarske, Litve, Latvije i Estonije) Sheila Ray piše i o bivšoj Jugoslaviji³⁸. Iako je

³⁶ "En la actualidad, hay dos líneas básicas que rigen la literatura para niños y jóvenes en Yugoslavia. Por un lado, hay una tendencia basada en realismo social de France Bevk o de Tone Seliskar, a lo Gorki o a lo Dickens y, por otro lado, una corriente que sigue los caminos del cuento fantástico y folklórico a la manera de *Las aventuras del aprendiz Lapitch* y de los otros libros de inspiración popular de Ivana Brlić-Mažuranić.[...] En Yugoslavia no ha habido en realidad una literatura infantil específica, como en otros países europeos y sólo después de la Segunda Guerra Mundial y luego del interés en la obra poética y maravillosa de Ivana Brlić-Mažuranić, la literatura para niños se empezó a tomar en serio en Zagreb, Belgrado y Ljubljana." (Muñoz 1995: 146–147)

³⁷ Prvo je izdanje knjige iz 1996., a 2005. izašlo je neizmijenjeno elektronsko izdanje.

³⁸ Sheila Ray na samome početku potpoglavlja *The Former Yugoslavia* (objavljenom i 2005.) piše: "The six republics or provinces which make up the former Yugoslavia [...] "šest republika ili provincija koje ČINE BIVŠU Jugoslaviju...[velika slova B. M.]". Netko bi se mogao upitati kako se može biti sastavni dio nečega čega nema? Ali naprosto, teško je izbaciti iz glave stare obrasce..."

glavni interes članka prikazati dječju književnost nakon 1990. godine, autorica kao polazište uzima predratnu paradigmu jugoslavenske dječje književnosti i onda u odmaku od nje gradi sliku suvremene hrvatske dječje književnosti. Tako kreće od postavke kako su u predratnoj, jugoslavenskoj, dječjoj književnosti bile zastupljene sve vrste dječje književnosti prisutne u bilo kojoj europskoj književnosti, a sada, unatoč ratu i brojnim problemima, brojne se vrste dječje književnosti i dalje tiskaju, ali uz posebni naglasak na suvremenu ratnu tematiku. Slika se hrvatske dječje književnosti, dakle, u njezinu pristupu pojavljuje tek kao krnja i oslabljena predodžba prethodnoga razdoblja.

6. 4. HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST KAO DIO JUGOISTOČNE EUROPE

U, drugome, proširenom izdanju *International Companion Encyclopedia of Children's Literature* objavljenome 2004. godine umjesto poglavlja "Eastern Europe" nalazimo poglavlje "Southeastern Europe" [*Jugoistočna Europa*] koji je napisala slovenska teoretičarka dječje književnosti Milena Mileva Blažić. Autorica u članku piše o povijesnome tijeku i zasebnim razvojem dječjih književnosti u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, Makedoniji, Rumunjskoj, Srbiji i Crnoj Gori te na Kosovu, slijedeći u svim prikazima istu trodijelnu strukturu: *Počeci, Dvadeseto stoljeće, 1990.-te i kasnije*.

U poglavlju "Croatia", u potpoglavlju "Počeci", Blažić navodi, kao uostalom i većina hrvatskih povijesti dječje književnosti, kako ona započinje sredinom devetnaestoga stoljeća, ali onda Blažić svojoj verziji te slike dodaje i znatno starije vjerske knjižice poput Kanižličeva *Obilatog mlaka duhovnog* iz 1752. godine pokazujući time dobru upućenost u problematiku i svijest o dugoj povijesti hrvatske dječje književnosti. U poglavlju "Dvadeseto stoljeće" navodi najvažnije hrvatske autore, ali ne spominje činjenicu da je u drugoj polovici stoljeća dječja književnost bila pisana u uvjetima komunističkoga režima od 1945. do 1990. godine. U završnome poglavlju "1990.-te i kasnije" Blažić piše o posljedicama koje su se u dječjoj književnosti dogodile kao rezultat Domovinskoga rata te ističe da su nove političke okolnosti utjecale na promjenu sadržaja u dječjoj književnosti u smjeru patriotskih i vjerskih tema. Blažić navodi kako su zbog postratnoga sindroma "izgubljene estetske i humane vrijednosti na račun nacionalnih ciljeva". No, kako Blažić sigurno ne misli da su izgubljene estetske i humane vrijednosti iz razdoblja komunističkoga režima, pomalo je teško pratiti što je izgubljeno a što dobiveno u novijoj hrvatskoj dječjoj književnosti. Blažić završava prikaz tvrdnjom da je hrvatska dječja književnost u tranziciji te da pokušava dohvatiti estetske visine prethodnika Ivane Brlić-Mažuranić, Grigora Viteza, Zvonimira Baloga i Luke Paljetka.

U novome članku "Children's Literature in South-East Europe" iz 2011.³⁹ Milena Mileva Blažić piše i o hrvatskoj dječjoj književnosti. Uz nekoliko materijalnih pogrešaka⁴⁰, Blažić zaključuje kako je hrvatsku dječju književnost nakon sredine devedesetih godina obilježio rat i poslijeratno razdoblje u kojem su se, slično kao i u Bosni i Hercegovini, estetske i općeljudske vrijednosti u dječjoj književnosti

³⁹ Članak je izašao u časopisu *Comparative Literature and Culture*.

⁴⁰ Roman Tihomira Horvata *Frka u Ščitarjevu* pripisuje Joži Horvatu.

podredile populističkim i nacionalnim ciljevima. Na nizu primjera dječjih knjiga suvremene tematike (*fantasy*, obiteljska problematika, okoliš) Blažić zaključuje kako je hrvatska dječja književnost u tranzicijskome razdoblju te da se pojavila generacija pisaca koja zaslužuje šire priznanje.

6. 5. IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ MEĐU SVJETSKIM KLASICIMA

Jedan je od prikaza koji hrvatsku dječju književnost uvodi u kontekst najboljih svjetskih književnih djela za djecu knjiga *Klassiker der Kinder-und Jugendliterature. Ein internationales Lexikon* Bettine Kümmerling-Meibauer. Među svjetske klasike uvrštena su dva djela Ivane Brlić-Mažuranić – *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* i *Priče iz davnine* – koja su ukratko opisana i interpretirana. Tekst otkriva uistinu dobru upućenost prikazivačice o važnosti Ivane Brlić-Mažuranić za hrvatsku dječju književnost, a tome u prilog ide i bibliografija izvora korištenih za prikaz. Međutim, bibliografske jedinice otkrivaju usmjerenost na hrvatske izvore i to, prema očekivanjima, uglavnom starije: samo je jedan od razmatranih tekstova objavljen nakon osamostaljivanja Republike Hrvatske. Prikaz zapravo dobro pokazuje stanje istraženosti ta dva djela hrvatske dječje književnosti u Hrvatskoj. Dok kod *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* prikaz ocrtava tadašnje prijepore u hrvatskoj kritici oko vrstovnoga određenja romana – prikazujući Hlapića kao pikara koji putuje svijetom čineći dobro, a ujedno posjeduje osobine bajkovita lika – *Priče iz davnine* su interpretirane kao djelo važno za znanje o hrvatskim mitovima i bajkama, ali i kao odraz vremena kada je hrvatski jezik bio sredstvo borbe protiv prijetećega političkoga i kulturnoga nametanja stranoga identiteta hrvatskomu narodu⁴¹.

6. 6. HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST IZ CRNOGORSKE PERSPEKTIVE

Svetlana Kalezić-Radonjić, crnogorska književna teoretičarka, posvetila je svoju monografiju *Oblak nad kamenim vratima* iz 2011. godine, kako glasi podnaslov njezine knjige, "umjetnosti riječi Ivane Brlić-Mažuranić". Teza Kalezić-Radonjić da u opusu Ivane Brlić-Mažuranić zapravo postoji samo jedno remek djelo, a to su *Priče iz davnine*, bitno je uvjetovala orijentaciju njezine knjige – ne prema dječjoj književnosti već prema književnosti za odrasle:

Ako se posmatra kao pojava u cjelini, što podrazumijeva i njeno mjesto u historiji, Ivanu Brlić-Mažuranić više od svega karakteriše jedan paradoks. Kao i drugi, u odnosu na nju stariji Mažuranići, strogo sudeći i ona je autor jednog vrhunskog remek-djela – *Priča iz davnine*. Mada značajan, već se za *Šegrta Hlapića* može reći da ne spada u ovu kategoriju: Roman o malom šegrtu je dobro, ali uz njega teško da bi išao epitet velikog djela. Uz njega bi se, ako se baš hoće, moglo uvrstiti i par članaka, ali sa nekoliko takvih radova se ipak ne obezbjeđuje značajno mjesto u književnoj historiji. Sve ostalo što je izašlo iz njezina pera, barem je za kategoriju ispod ovog nivoa, čak do osrednjosti, od ranih pjesama i priča do romana *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata* (1937) (Kalezić-Radonjić 2011: 207).

⁴¹ "Die nationale Bedeutung dieses Werkes liegt in der Besinnung auf die kroatische Sprache als Mittel im Kampf gegen die drohende politische und kulturelle Überfremdung des Landes" (Kümmerling-Meibauer 1999: 139).

Kalezić-Radonjić uklopila je *Priče iz davnine* u maticu nacionalne književnosti:

U početku bliska realizmu i tradiciji, ona se u prozama za mlade okrenula formi kratke priče, a u prozi za odrasle – crtici i fragmentu. U narednim fazama distanca od stvarnosti koju bi trebalo "preslikavati" postajala je sve veća, upliv fikcijskog elementa je permanentno narastao, a stvaralačka maštovitost se razbuktavala. Njene književne strukture sve više su bivale natopljene elementima secesionizma i neoromantizma ili neosimbolizma, sa njima i subjektivne doživljajne projekcije (Kalezić-Radonjić 2011: 8).

Čak i kada analizira onaj dio stvaralaštva Ivane Brlić-Mažuranić koji karakterizira kao dječji, Svetlana Kalezić-Radonjić ne smješta ga u kontekst dječje književnosti pa tako njezina knjiga ostaje zapravo izvan okvira ovoga rada koji se bavi prikazima hrvatske dječje književnosti koju su inozemni autori napisali za inozemnu publiku.

6. 7. HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST IZ SLOVENSKE PERSPEKTIVE

U novome se tisućljeću pojavilo nekoliko radova o dječjoj književnosti na području bivše Jugoslavije u vrijeme komunizma. Slovenski autori bili su naročito plodni u prikazima slovenske književnosti. Za potrebe što iscrpnijega i što plastičnijega prikazivanja slovenske dječje književnosti često su morali posezati za kontrastivnim komparativnim prikazima i hrvatske književnosti. Neki od tih uvida itekako su obogatili istraživanja hrvatske dječje književnosti.

U radu "Mladinska književnost in socializem: strukturne spremembe v mladinskem romanu na Slovenskem v letih 1945-1955" Peter Svetina je istraživao načine na koji su se, tijekom komunističkoga režima, ideološki modificirali tekstovi nastali u građanskome povijesnom okviru prije Drugoga svjetskog rata.⁴² U prvome prijevodu *Šegrta Hlapića* na slovenski jezik (1955.) izostavljen je test križanja⁴³ i odlazak sretne obitelji u crkvu⁴⁴. Iz toga Svetina zaključuje:

Poslijeratna slovenska cenzura posegla je u tom primjeru u motivaciju glavnog književnog lika: ishodište dobrih djela glavnog književnog lika, njegovo potpuno dobronamjerno postupanje i nagrada (sretan susret i obećanje sretnog života) nije više kršćansko. U cenzuriranom prijevodu motiv Hlapićevog ponašanja je samo općeljudska dobrota, koja svoj izvor više nema u kršćanskom učenju, kršćanskom odgoju.

Roman je otprilike u isto vrijeme kada i slovenski prijevod izašao u Hrvatskoj (u izvorniku) necenzuriran, što (kako je već rečeno) pripovijeda o zanimljivoj pojavi, da su u istom trenutku, u istoj državi, u istom režimu djelovali različiti kriteriji dopuštenoga i nedopuštenoga, politički korektnog i politički nekorektnoga (Svetina 2011: 27; prev. B. M.).

⁴² Slično polazište u interpretaciji *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* ima i Darja Mazi-Leskovar (2014.). No, Mazi Leskovar u svojem se radu bavi isključivo slovenskom prevoditeljskom praksom pa joj je i *Šegrt Hlapić* zanimljiv samo u tome aspektu.

⁴³ U prizoru pod mostom u kojemu Hlapić pred spavanje provjerava je li se crni čovjek prekriziio ne bi li odagnao svoje zle slutnje.

⁴⁴ Na kraju romana cijela Mrkonjina obitelj odlazi u crkvu kako bi se zahvalila Bogu na svemu što je učinio za njih.

Ideološki je nadzor možda u Hrvatskoj i Sloveniji bio različit, ali su ciljevi tih nadzora u obje države i njihovi rezultati bili isti. U Sloveniji se *Hlapić* 1955. godine pojavio prvi put i mogao je biti bez velike štete cenzuriran jer se naprosto nije imao s čime usporediti. Naprotiv, u Hrvatskoj su postojala ranija tri (predratna) izdanja i svaka intervencija tipa cenzorskoga izrezivanja bila bi suviše očita i nespretna⁴⁵ pa su lukavi ideolozi pribjegli drugim sredstvima: prije svega, umjetnosti interpretacije teksta. Naime, u hrvatskome izvorniku ostaje test križanja i sva ostala pojavljivanja crkve i vjere pa bi onda, prema načinu zaključivanja Petra Svetine, hrvatski čitatelj morao zaključiti da je *Hlapić* istinski vjernik. Ali u Hrvatskoj se to ne događa!

U ovome je primjeru zanimljivo kako bi razlozi, koje su cenzori u Hrvatskoj morali imati na umu kada nisu intervenirali u tekst *Čudnovatih zgodâ šegrta Hlapića*, ostali posve skriveni da ih Petar Svetina nije usporedio s cenzorskom praksom u Sloveniji. Da nije bilo Svetinine usporedbe, mi ništa neobično, izvan uobičajene nakladničke prakse ne bismo primijetili na hrvatskim izdanjima *Šegrta Hlapića* objavljenim za vrijeme komunizma. Tek usporedba s praksom u Sloveniji u kojoj su nepoželjni dijelovi teksta bili izbacivani, dok su u Hrvatskoj zadržavani, pokazala je svu nakaradnost recepcije *Šegrta Hlapića* u Hrvatskoj. Da bi neki dijelovi teksta slovenskomu čitatelju bili nevidljivi, oni moraju biti i izbačeni iz teksta, što je prilično logično. Međutim, nikako nije logično da se u Hrvatskoj postiže posve isti efekt: iako su dijelovi teksta ostali u romanu, hrvatskom su čitatelju svejedno ostali skriveni! Naime nitko, ali baš nitko⁴⁶ u hrvatskoj znanstvenoj recepciji *Čudnovatih zgodâ šegrta Hlapića*, ne govori o kršćanskoj fundiranosti *Hlapićeva* djelovanja. Dakle, iako je prisutan cjelovit i necenzuriran tekst, efekt koji je proizvela recepcija u Hrvatskoj je takav da čitatelj taj dio teksta jednostavno ne vidi. Peter Svetina, raščlanjujući cenzorske i nakladničke prakse u Sloveniji u desetljeću neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, zapravo daje model jednoga pristupa istraživanju hrvatske dječje književnosti toga doba koji bi ostao skriven da nije bilo njegova skretanja pažnje.

Slovenska se teoretičarka prevodilačkih studija Nike Pokorn u svojemu djelu *Post-Socialist Translation Practices: Ideological struggle in children's literature* (2012.) bavi prevodilačkim praksama u slovenskoj dječjoj književnosti (ali i zemljama bivše Jugoslavije), uspoređujući prijevode nastale prije 1945. s onima nastalima za vrijeme komunističkoga režima, kao i s onima poslije demokratskih i državnih promjena nakon 1990.

Pokorn uočava intervencije u prijevodima 1945. – 1990. koje su očito rađene da bi tekstovi bili prihvatljivi komunističkim ideolozima. Intervencije su koje autorica uočava različite: od eliminacije cijelih prijevoda koji su neprikladni samo zato što su ih prevodili ljudi nepodobni komunističkomu režimu preko lingvističkih i stilističkih zastarjelosti (primjerice, pretjerane upotrebe kroatizama) pa do semantičkih preinaka izvornoga teksta da bi prijevod odgovarao socijalističkoj stvarnosti. To Pokorn analizira u slovenskoj dječjoj književnosti. No, ona se osvrće

⁴⁵ Vjerojatno su ih već i kudili zbog nespretnosti u izdanjima zagrebačke *Seljačke sloge* 1952. i 1954. godine.

⁴⁶ Izuzetak je Stjepan Hranjec koji u *Kršćanskim izvorištima dječje književnosti* (2003.) navodi nekoliko mjesta obilježenih kršćanskom tematikom u *Šegrta Hlapiću*.

i na prevodilačke, a onda i nakladničke prakse i u drugim bivšim jugoslavenskim republikama, kako bi ih usporedila s onime što se događalo u Sloveniji.

Što se tiče Hrvatske, Pokorn se ne upušta u rasprave neknjiževne prirode poput podobnosti prevoditelja. Tim očitiji postaje nedostatak hrvatskoga istraživanja u tome smjeru. Možemo se uistinu zapitati kako bi se provelo istraživanje o nepodobnosti prevoditelja za vrijeme komunizma, primjerice zbog kolaboracionizma u Drugome svjetskom ratu, kada je istraživačima još uvijek posve zazorno baviti se istraživanjem dječje književnosti za vrijeme NDH. Što se stilističke i lingvističke strane te podobnosti ili nepodobnosti prijevoda načinjenih prije 1945. tiče, tu je situacija opet posve različita u Sloveniji i Hrvatskoj. Dok se slovenska dječja književnost nakon Drugoga svjetskog rata slobodno bavila jezičnim purističkim temama (primjerice čišćenjem prijevoda od kroatizama), u Hrvatskoj je jezična unifikacija bila u punom jeku. O odbacivanju hrvatskih prijevoda zbog korijenskoga pravopisa ili jednostavno zato što je u njima bilo previše "hrvatskih" riječi također nemamo nikakvih studija. No, ni u analizama semantičkih intervencija u tekst hrvatski se istraživači dječje književnosti nisu osobito iskazali⁴⁷.

Da zaključimo, analiza 22 prijevoda Andersenove *Male prodavačice žigica* pokazuje gotovo monolitnu sliku: svi slovenski, hrvatski i srpski prijevodi koji su se pojavili prije kraja Drugog svjetskog rata zadržali su reference na kršćansku religiju i Boga. Nasuprot tome, u razdoblju socijalizma 92% svih prijevoda, to jest 11 od 12 (svejedno slovenskih, hrvatskih, bosanskih ili srpskih) cenzurirali su vjerske elemente iz priče. Situacija nakon političkih promjena nije utjecala na prevodilačke strategije: 3 od 4 prijevoda koji su se pojavili u Sloveniji, Hrvatskoj ili Bosni još uvijek izostavljaju izravne reference na kršćanskoga Boga (Pokorn 2012: 71–72).

Nike Pokorn bavi se slovenskim prevoditeljskim praksama, a onda posve usputno i posve izvan svoje osnovne namjere, ukazuje na to da u Hrvatskoj zapravo nema nikakvih sličnih istraživanja hrvatske prijevodne književnosti iako je posve razvidno po bogatstvu potencijalne građe kako bi ih moralo biti jer hrvatska dječja književnost nije živjela u razdoblju od 1945. do 1990. pod staklenim zvonom ispod kojega se ružne stvari koje su događale, primjerice, u slovenskoj književnosti, nisu događale i u njoj. Naravno, događale su se i u hrvatskoj dječjoj književnosti, samo što hrvatska istraživačka praksa toga još uvijek nije svjesna.

7. ZAKLJUČCI

Na početku našega rada krenuli smo od pretpostavke da su inozemni prikazivači pošteđeni društvenih pritisaka koji nastaju uslijed nagle smjene društvenih uređenja (a kojima su izloženi hrvatski autori i istraživači) te da će moći zadržati kontinuitet pozicije iz koje su pratili, a i sada nastavljaju pratiti, dječju književnost posve slobodni od društvenih silnica koje bi mogle utjecati na njihove prosudbe.

Nakon Prvoga svjetskog rata ni britanski ni francuski, ni švicarski prikazivači dječje književnosti ne samo da nisu ostali pri prethodnoj paradigmi prikaza hrvatske dječje književnosti već su, upravo suprotno, tvrdili kako nikakve dječje književnosti

⁴⁷ U posljednje vrijeme imamo nešto na tome tragu (vidi primjerice članak o Krunoslavu Kutenu u *Libri & Liberi* 3(2014)2).

prije toga, njima suvremenoga, razdoblja nije ni bilo. Vrlo spremno su prihvatili tek nastalu jugoslavensku državu kao nacionalni okvir, a vrijeme nakon Prvoga svjetskog rata kao perspektivu za opis i interpretaciju književnih pojava u fokusu njihova interesa.

Vrlo brza reakcija na promjenu političkih prilika bila je i u vrijeme NDH kao što smo vidjeli na primjeru brze uspostave slovačko-hrvatskih veza i žive književne razmjene.

Nakon Drugoga svjetskog rata inozemni prikazivači promatraju književne pojave iz nacionalnog aspekta kao integralno jugoslavenske, a u vremenskoj perspektivi sve se književne pojave sagledavaju počevši od kraja Drugoga svjetskog rata. Prikazivači dječje književnosti nakon Drugoga svjetskog rata ne kolebajući se priznali su novu stvarnost. Nakon ratnoga *intermezza* i geopolitičkih okolnosti koje je on uspostavio opet je vrlo spremno prihvaćen jugoslavenski nacionalni okvir, ali ovaj je put rečeno kako se dječja književnost zapravo pojavljuje u kvantitativno značajnoj mjeri tek nakon Drugoga svjetskog rata. Dječja književnost koja joj je prethodila svodila se tek na niz pojedinačnih pokušaja pa nije bila kontinuirana i široka društvena djelatnost. Stoga je i nije prijeko potrebno uzimati u obzir.

Inozemni prikazivači ne samo da nisu bili "konzervativni" (u smislu zadržavanja već postojećih, usvojenih paradigmi za proučavanje književnosti) već su često vrlo zdušno tvrdili kako jugoslavenska dječja književnost zapravo započinje, s njima suvremenim, razdobljem. Sve ono što se događalo prije na tome polju gurnuto je u stranu i zapostavljeno.

U uvjetima puno slabijih međunarodnih komunikacija u odnosu na one devedesetih godina 20. st. reakcije inozemnih prikazivača dječje književnosti ukorak prate i povijesne i geopolitičke promjene te svoje prikaze dječje književnosti uobličuju tako da su u suglasju sa širim povijesnim i društvenim kontekstom pojave koju prikazuju ali, istovremeno, i za njih puno važnije, u punome suglasju s pozicijom njihova društvenog okružja prema novim povijesnim okolnostima (usp. gore u tekstu: britansku književnu recepciju *Priča iz davnine*).

Tek će olakšani uvjeti brze međunarodne komunikacije, mogućnost da na televiziji gledamo gotovo sinkrona događanja, dovesti, paradoksalno, do ozbiljnoga zaostajanja zvuka (komentara) za slikom. Naime, iako slika već odavno konstatira postojanje samostalne Hrvatske, a onda, makar iz te činjenice, izvedene hrvatske dječje književnosti, komentatorski ton kao da dolazi sa zakašnjenjem od nekoliko pa i desetak godina izvještavajući još uvijek o dječjoj književnosti pojmovima, vrijednostima, kategorijama iz vremena komunističke Jugoslavije. Inozemni komentatori suvremenih prilika hrvatske dječje književnosti uglavnom kasne osim onih iz Slovenije koji su dobro poznati sa situacijom u susjedstvu.

Koji bi mogao biti uzrok tako različitim stavovima inozemnih prikazivača nakon Prvoga svjetskog rata, u vrijeme NDH i nakon Drugoga svjetskog rata, s jedne strane, te nakon sloma komunizma 1990-ih, s druge? Naime, u slučaju prikazivača nakon Prvoga svjetskog rata i nakon Drugoga svjetskog rata oni kao da su pohitali prihvatiti smještanje dječje književnosti unutar novih okolnosti niti najmanje ne mareći za povijest i za cjelokupnost pojave o kojoj žele napraviti prikaz. Naprotiv,

nakon sloma komunizma prolaze i dekade, a još uvijek se rabe sheme, obrasci, vrijednosti, autoriteti, hijerarhije, predrasude i uporno ih se primjenjuje na posve promijenjene prilike. Zašto je tomu tako? U kompleksnome odgovoru možemo naglasiti tek jedan čimbenik možda i ne najvažniji.

Inozemni prikazivači prikazuju prije svega suvremeni trenutak koji neposredno određuje odnos njihova društva prema hrvatskome društvu (odnosno državnome okviru u kojemu se trenutno Hrvatska nalazila). Tako će onda kritički vrednovati i produkciju i istraživanje hrvatske dječje književnosti iz aspekta suvremenosti. Zato ih vrlo često i ne zanima hrvatska dječja književnost koja je nastajala prije toga suvremenog trenutka (u nekim posve drugim vrijednostima i okolnostima).

No, istovremeno na hrvatskoj strani ako i postoji interes da se istražuje cijela, integralna povijest hrvatske dječje književnosti, onda je to uvijek s ciljem da je se nekonfliktno uklopi u sliku dječje književnosti koja odgovara širemu državnom okviru vremena iz kojega se promatra. Inozemni će se prikazivači stoga najčešće oslanjati na stavove hrvatskih teoretičara i eventualno im dodavati svoje ideološko osvjetljenje. Dakle, i inozemni i hrvatski istraživači uglavnom su zaokupljeni razumijevanjem pojava u hrvatskoj dječjoj književnosti iz vrijednosti i modela uvjetovanih trenutnim društvenim okvirom.

Ovime smo pokušali objasniti promptno reagiranje inozemnih prikazivača na suvremene promjene. Ali zašto slično ne reagiraju i inozemni prikazivači hrvatske dječje književnosti nakon 1991.?

U demokratskoj hrvatskoj državi istraživači su se po prvi puta našli u prilici da ih ne zanima samo sadašnji, parcijalni povijesni segment iz kojega se onda procjenjuju i svi prethodni već da ih zanima hrvatska dječja književnost u svojoj sveukupnosti. Zanimaju ih svi aspekti hrvatske dječje književnosti jer je svaki aspekt ponaosob jedinstven dio povijesti hrvatske dječje književnosti iz koje se potom prosuđuje. No, to je samo prilika, mogućnost. A je li ona iskorištena?

Činjenica je da je velik broj istraživanja provedenih prije 1991. bio snažno uvjetovan marksističkom ideologijom i vladajućim vrijednostima unutar totalitarističkoga poretka uspostavljenima nakon 1945. Činjenica je da u hrvatskim istraživanjima hrvatske dječje književnosti provedenima nakon 1991. promjenom društveno-političkoga okvira nije učinjen odmak od protekloga vremena kako je to uočeno u svim dotadašnjim razdobljima. Nije provedena nikakva deideologizacija ni revalorizacija stavova o hrvatskoj dječjoj književnosti već su oni samo preneseni iz staroga, komunističkog poretka u novi demokratski. Tako se prijelomna 1991. godina u hrvatskoj povijesti u istraživanjima hrvatske dječje književnosti zapravo uopće ne vidi.

Kako bi onda inozemni prikazivači mogli izvještavati o hrvatskoj dječjoj književnosti u novim okolnostima kada to ne čine niti hrvatski istraživači? Kako bi inozemni prikazivači mogli pisati o hrvatskoj dječjoj književnosti kada hrvatski istraživači nisu uspjeli konstituirati svoje vlastito povijesno, vrijednosno i umjetničko polje? Možemo li, imajući svijest o takvome stanju stvari, predbacivati inozemnim prikazivačima nevoljko prikazivanje hrvatske nacionalne dječje književnosti?

LITERATURA

***. 1942. "Što izlazi doskora u slovačkom prijevodu". *Tatre i Velebit* 1, 2-4: 169-170.

Bahtin, N. 1914. "Što čitaju djeca slavenskih naroda". *Napredak* 54, 9: 409-411.

Berta, Nikolina i Lucija Stepanić. 2014. "Objavljivanje i novija kritička recepcija dječjih pjesama Krunoslava Kutena". *Libri & Liberi* 3, 2: 263-293.

Blažić, Milena Mileva. 2004. "South East Europe". *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. London New York: Routledge: 1213-1227. [elektronska knjiga ISBN 0-203-32566-4]

Blažić, Milena Mileva. 2011. "Children's Literature in South-East Europe". *Comparative Literature and Culture* 13, 1: URL: <<http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.1714>>

Bošković, Julijana. 1933. "Predgovor". *Dečja i omladinska knjiga*. Beograd: Izdanje Ženskog pokreta uz pomoć i saradnju Podmladka crvenog krsta u Beogradu: 5-8.

Brlić, Ivan. 1953. "Ivana Brlić-Mažuranić: uz 15-godišnjicu smrti *hrvatskog Andersena*". *Kolo*: 211-219.

Brlić, Ivo. Rukopisna zbirka materijala o životu i radu Ivane Brlić-Mažuranić: I. svezak: književne kritike, životopisi, prikazi, neka kritička pisma, prijedlozi za Nobelovu nagradu, predavanja itd. o Ivani Brlić-Mažuranić. Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Ostavština Ivane Brlić-Mažuranić, kutija br. 8.

Bukša, Juraj. 1952. "Počeci naše dječje književnosti". *Spomenica Učiteljske škole u Petrinji*. Petrinja: Učiteljska škola u Petrinji: 99-104.

Carpenter, Humphrey i Mari Prichard. 1995. "Yugoslavia". *The Oxford Companion to Children's Literature*. Oxford - New York: Oxford University Press

Dr. J. A. [Josip Andrić] 1942. "August Šenoa: Zlatnikovo zlato". *Tatre i Velebit* 1, 2-4: 168.

Dukat, Vladoje. 1903. "*Robinson Crusoe* u hrvatskijem prijevodima". *Nastavni vjesnik* 11, 11: 133-145. i 11, 12: 269-276.

Horvat, Branka. 1933. "Hrvatska dječja i omladinska knjiga". *Dečja i omladinska knjiga*. Beograd: Izdanje Ženskog pokreta uz pomoć i saradnju Podmladka crvenog krsta u Beogradu: 19-23.

Hranjec, Stjepan. 2003. *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*. Zagreb i Čakovec: Visoka učiteljska škola.

Kajan, Ibrahim. 2006. *Grubići i nježnići: eseji iz hrvatske i studija iz bh. dječje književnosti*. Zagreb: SABAH.

Kalezić-Radonjić, Svetlana 2011. *Oblak nad kamenim vratima*. Tuzla: Bosanska riječ.

Kirin, Josip. 1886. "Razvitak hrvatskoga pučkoga školstva, naročito u preporodu našega naroda". *Napredak* 27, 30: 469–474.

Kulušić, Ana. 1971. "O izdavanju knjiga za djecu i omladinu". *Umjetnost i dijete* 3, 18: 82–89.

Kümmerling-Meibauer, Bettina. 1999. *Klassiker der Kinder- und Jugendliterature. Ein internationales Lexikon*. Stuttgart – Weimar: J. B. Metzler: 136–139.

Machata, Martin. 2013. "O prijevodu i prevođenju *Čudnovatih zгода šegrta Hlapića* na slovački". *Libri & Liberi* 2, 2: 209–224.

Mazi-Leskovar, Darja. 2015. "Translation of children's literature: an area of freedom of expression and pluralism or one of ideological censorship?". *Šegrt Hlapić – od čudnovatog do čudesnog*. Zagreb: Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti i Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod.

Muñoz, Manuel Peña. 1995. *Alas para la infancia: fundamentos de literatura infantil*. Santiago: Editorial Universitaria. URL: <https://books.google.hr/books?id=4YCJ3DA1aUIC&pg=PA146&lpg=PA146&dq=Las+aventuras+del+aprendiz+L%C3%A1pich&source=bl&ots=eE8X1aIFpA&sig=JXTAKIrkjsiSmsjqLsKhQf9EAQ&hl=hr&sa=X&ei=ekFLVdraBYmMsgGU0oC4Bg&ved=0CCwQ6AEwAg#v=onepage&q=Las%20aventuras%20del%20aprendiz%20L%C3%A1pich&f=false> (posjećeno 7. svibnja 2015.)

O'Sullivan, Emer. 2004. "Internationalism, the universal child and the world of children's literature". *International Companion Encyclopedia of Children's Literature, vol. I*. London – New York: Routledge: 13–25.

Pirnat-Cognard, Zlata. 1980. *Pregled mladinskih književnosti jugoslavanskih naroda (1945–1968)*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Pokorn, Nike K. 2012. *Post-Socialist Translation Practices: Ideological struggle in children's literature*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Ray, Sheila. 2005. "Eastern Europe: The Former Yugoslavia". *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. London – New York: Routledge: 767–768. [elektronska knjiga izdana prema izdanju iz 1996. ISBN 0-203-16812-7]

Svetina, Peter. 2011. "Mladinska književnost in socializem: strukturne spremembe mladinskem romanu na Slovenskem v letih 1945-1955". *Otrok in knjiga* 40, 80: 22–29.

Šević, Milan. 1911. "Dječja književnost hrvatska". *Brankovo kolo* 17, 27–28: 438–441 i 17, 29–30: 473–475.

Šević, Milan. 1925. "Dječja (omladinska) književnost. 1. Srpska i hrvatska". *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka I. knjiga A-H*. (ur. Stanoje Stanojević). Zagreb: Bibliografski zavod d.d.: 522–526.

Širola, Stjepan. 1896. "Naša omladinska književnost". *Škola* 7, 1:11–14; 7, 2: 31–34.

Težak, Stjepko. 1976. "Jugoslavenska književnost za djecu u sovjetskom udžbeniku (*Zarubežnaja detskaja literatura*, Moskva, 1974)". *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika* 1, 2: 137–139.

Tušek-Šimunković, Miroslava. 1994. "Recepcija djela Ivane Brlić-Mažuranić u svijetu". *Prilozi sa znanstvenostručnog kolokvija 1994. o 120 godišnjici rođenja Ivane Brlić-Mažuranić*. Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod: 65–71.

Weber, Blanche. 1932. "Foreword". *Littérature enfantine et Collaboration internationale / Children's Books and International Goodwill*. Ženeva: Bureau international d'éducation.

Zima, Dubravka. 2014. "Ivana Brlić-Mažuranić, članstvo u Akademiji i Nobelova nagrada". *Libri & Liberi* 3, 2: 239–262.

Žic, Nikola. 1937. "Bibliografske bilješke o hrvatskim knjigama iz Istre". *Hrvatska prosvjeta* 24, 6–7: 329–336 i 24, 8: 382–384.

CROATIAN CHILDREN'S LITERATURE IN THE PERSPECTIVE OF FOREIGN REVIEWERS

A view from the outside on Croatian children's literature may offer to Croatian researchers a number of interesting insights. It can offer not only unusual and interesting observations but also point out to the phenomena that Croatian researchers may not be sufficiently aware of. Overviews of entire Croatian children's literature or a particular genre written by foreign authors are scarce. Foreign authors more often write reviews of a particular book of a Croatian author in which they briefly mention the literary-historical context in which that particular author worked. We analyzed texts written by foreign authors for foreign readership. Of course, the concepts "foreign" and "Croatian" are subject to historical changes. Therefore, in this study they are used in the meaning they have in a particular historical context. In each of the analyzed texts, starting from the earliest one from 1911, Croatian children's literature is presented in one of five political frameworks, i.e. in different historical circumstances. The analysis shows that, except for the latest political change in 1991, foreign writers of overviews of Croatian children's literature reacted promptly to all changes taking into account the changed social and historical context and observed Croatian children's literature in new circumstances. A possible reason for the lack of this pattern of behavior on the part of foreign writers after 1991 may be found, in the first place, in the lack of a strong and clearly articulated attitude towards the recent period by Croatian researchers of Croatian children's literature.

KEY WORDS: *Croatian children's literature, foreign text on Croatian children's literature, History of Croatian children's literature*